

Die toepassing van die begrip "**Spesiale bestuursones**" vir die beplanning en bewaring van vier historiese nedersettings in die omgewing van die Dwarsriviervallei.

deur

Michelle Lorette Neff

Werkstuk ingelewer ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir die graad Magister in Stads-en Streekbeplanning aan die Universiteit van Stellenbosch.

Studieleier: Prof. C.T. Welch

Desember 1999

VERKLARING

Ek, die ondergetekende, verklaar hiermee dat die werk in hierdie werkstuk vervat, my eie oorspronklike werk is en dat ek dit nie van tevore in die geheel of gedeeltelik by enige universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê het nie.

1 Desember 1999

Datum

Opsomming:

Die Dwarsriviervallei verkeer tans onder druk vanuit beide bewarings- en ontwikkelingsgeledere vir residensiële en toerisme ontwikkeling. Die motivering vir hierdie studie is dus dat daar gepoog sal moet word om toe te sien dat hierdie vallei sy landelike karakter, unieke omgewingskwaliteit en huidige nodale nedersettingstruktuur sal behou te spyte van ontwikkelingsdruk.

Om dus pro-aktief vir die vallei te beplan, sal verseker dat goeie landbougrond en ekonomiese boerdery-eenhede behou word as komponent van 'n oop ruimte sisteem. Langtermyn beplanning is nodig om spekulatiewe aksies te beperk en onsekerheid oor die toekomstige nedersettingstruktuur uit die weg te ruim. Daar word gepoog om stedelike spreid in landbou areas te ontmoedig en daarom moet daar voorsiening gemaak word vir verdere ontwikkeling binne die bestaande nedersettings.

Om verder beter beheer oor ontwikkeling in die Dwarsriviervallei uit te oefen, word ondersoek ingestel na die toepassing van die konsep "**Spesiale bestuursone**" as o.a. grondgebruikbeheermeganisme.

Die studie bewys dat die gebied op sigself nie net as 'n geografiese eenheid beskou moet word nie maar as 'n sosiale eenheid met 'n duidelike gevoel vir sin van plek en op grond hiervan 'n gekoördineerde beplanningsbenadering noodsaak.

Ten einde die behoud van die omgewingskwaliteit van die Dwarsriviervallei oor die langtermyn te verseker, word daar voorstelle gemaak wat in ag geneem kan word in die bestuur en beplanning asook bewaringsaksies vir die gebied.

Summary

The Dwars River Valley is presently experiencing development and conservation pressures, especially in terms of residential and tourism development. The motivation for this study is therefore, in spite of the ever increasing residential and tourism development, to preserve the valley's rural character, its unique environmental quality and existing nodal settlement structure.

To plan pro-actively for the valley will ensure that quality agricultural land and economic farming-units will be maintained as a component of an open space system. Long term planning is therefore necessary to limit speculative actions and uncertainty about the growth of the settlement structure in the future.

One should presently aim to protect agricultural land from urban sprawl, by making provision for future development within the existing settlements: uncontrolled growth must be avoided.

For future control over development in the Dwars River Valley, the concept "**Special Management Zone**" is examined with the view to its application as inter alia, a landuse control mechanism.

The study shows that the area in itself should not only be seen as a geographical unit but also as a social unit with a strong sense of place and on this basis, requires a co-ordinated planning approach.

In the end, to ensure the maintenance of the environmental quality of the Dwars River Valley and the existing nodal settlement structure in the long term, recommendations are made which take into consideration management, planning and conservation actions for the area.

Opgedra aan my ouers

BEDANKINGS:

Hiermee wil ek graag my dank en waardering uitspreek teenoor die volgende persone:

- Prof C.T. Welch vir sy hulp en bystand
- Mev Lindie Terblanche van die Wynland Distriksraad
- My ouers vir hul deurlopende ondersteuning en aanmoediging
- My Verlosser vir die geleentheid my aangebied, vir krag en genade
- Vir NRF (National Research Foundation) vir hul finansiële ondersteuning

"In order to sustain our global environment and improve the quality of living in our human settlements, we commit ourselves to sustainable patterns of production, consumption, transportation and settlement development, pollution prevention, respect for the carrying capacity of eco-systems, and the preservation of opportunities for future generations".

(Istanbul Declaration on Human Settlements, June 1996)

INHOUDSOPGAWE:

Bladsy

Verklaring

Opsomming

Summary

Bedankings

Figure, Tabelle en Addendums

Fotos

AFDELING A:DIE ‘GEES VAN DIE PLEK’

INLEIDING	1
1.1 Agtergrond	1
1.2 Probleemstelling	2
1.3 Doelstellings	3
1.4 Metode van ondersoek	4
1.5 Studiegebied	6
1.5.1 Geografiese oriëntasie	6
1.6 Die karakter van die landskap	6
1.7 Die ontstaan en karakter van die nedersettings	12
1.7.1 Pniel	12
1.7.2 Johannesburg	16
1.7.3 Kylemore	18
1.7.4 Languedoc	18

AFDELING B: TEORETIESE AGTERGROND

2.1 Tipes nedersettings	23
2.2 Die rol van die plaaslike owerheid	25
2.3 Geïntegreerde Ontwikkelingsraamwerke	30

2.4 Publieke deelname	32
2.5 Sin van plek	35
2.5.1 Identiteit	37
2.5.2 Struktuur	37
2.5.3 Kongruensie	39
2.5.4 Transparansie	39
2.5.5 Leesbaarheid	40
2.6 Verandering en identiteit	40
2.7 Kriteria vir die afbakening van die ondersoek gebied	43
2.8 Teoretiese beskouing oor die kenmerke van die ekonomiese groei n ontwikkeling van landelike gebiede	46
2.8.1 Die algemene aard van landelike ontwikkeling	47
2.8.2 Friedmann se ontwikkelingsstreke	47
2.8.3 Die Dwarsriviervallei as spesiale probleemstreek	49
2.8.4 Die Dwarsriviervallei as stygende oorgangstreek	49
2.8.5 Die organisatoniese struktuur by stygende oorgangstreke	51
2.9 Die Biostreek beplanningsbenadering	51
2.10-Die Biosfeerreservaatkonsep	54
2.11 Die Stellenbosch omgewing- en substreekplan	56
2.11.1 'n Opsomming van die doelwitte van die Stellenbosch omgewing- en substreek plan	58
2.12 Die strategiese beplanningsbenadering	59

2.13 'n Ondersoek na die nodigheid vir die bewaring van die landbougrond in die Dwarsriviervallei	64
2.13.1 Bryant se model	64
2.13.2 Die stedelike randgebied	66
2.13.3 Bedreigings vir die landbougrond	67
2.13.4 Die aantreklikheidswaarde van die landbougrond	68
2.14 Toekomstige grond vir Stellenbosch	70
2.14.1 Bestaande landelike nedersettings	71
2.14.2 Gehuggies	71
2.14.3 Klapmuts as gehuggie	72
2.15 'n Ruimtelike plan	74
2.15.1 Ruimtelike beplanningsbeginsels	76
2.16 Empiriese studie	79
2.16.1 Ondersoekgebied	80
2.16.2 Resultate	80
2.16.3 Belangrike bevindinge	82

AFDELING C: DIE BESKERMING VAN DIE DWARSRIVIERVALLEI

3.1 Bedreigings en probleme in die Dwarsriviervallei	84
3.2 Voorstelle vir die verbetering van die probleme in die vallei	89
3.3 Visie en doelwitte vir die Dwarsriviervallei	90
3.4 'n Bestuursmeganisme vir die Dwarsriviervallei	95
3.5 Op pad na volhoubare ontwikkeling	97
3.6 Die Spesiale bestuursone	99
3.6.1 Die doelwitte van die Spesiale bestuursone	100

3.6.2 Die prosedure vir die afbakening van die Dwarsriviervallei	100
3.6.3 Die toepassing van die Spesiale bestuursone op die Dwarsriviervallei.	102
3.6.3.1 Die afbakening van die Dwarsriviervallei volgens die Biosfeerreservaat konsep.	103
3.7 Formele beskerming vir die vallei	107
3.7.1 Die Wet op Omgewingsbewaring	107
3.7.2 Slot	107
3.8 AANBEVELINGS	110

Bibliografie

FIGURE, TABELLE EN ADDENDUMS

bl.

Figuur 1: Die opvanggebied van die Dwarsrivier	7
Figuur 2: Die Dwarsriviervallei in die konteks van die Kaapse Metropolitaanse Gebied	8
Figuur 3: Die Dwarsriviervallei in die konteks van die Wynland Distriksraad	8
Figuur 4: Lugfoto van Pniel, Languedoc en Johannesburg	10
Figuur 5: Lugfoto van Kylemore	10
Figuur 6: Die padnetwerk van die Dwarsriviervallei	13
Figuur 7: Die Biosfeer reservaat model	55
Figuur 8: Die beplanningsones van Stellenbosch	57
Figuur 9: Bryant se model	65
Figuur 10: Die Spesiale bestuursone van Stellenbosch	78
Figuur 11: Redes aangevoer oor fasiliteite gedeel of apart	83
 Tabel 1: Waar inkopies gedoen word	 81
Tabel 2: Inkomste kategorieë	82
Tabel 3: Fasiliteite gedeel of apart	82
 Addendum A: Die proses om beplanningsaksie sinvol te rig	
Addendum B: Die Vraelys	
Addendum C: Stadsraad wil grense uitbrei (Koerantberig)	
Addendum D: Die afbakening vir die Dwarsriviervallei	

Fotos

	Bl.
Foto 1: Pniel se historiese sendingswerf wat 'n groot publieke oop ruimte vorm.	14
Foto 2: Die kerk met sy interessante argitektuur dien as fokuspunt in Pniel.	15
Foto 3: Die eertydse historiese plaashuis bestaan nog steeds in Johannesburg.	17
Foto 4: 'n Voorbeeld van 'n eertydse plaashuis wat onlangs opgeknip is.	17
Foto 5: 'n Paar van die oorblywende akkerbome langs Rooistraat in Kylemore.	19
Foto 6: Die ingang na Languedoc	19
Foto 7: Kothuise en statige akkerbome kom aan weerskante van die straat voor in Languedoc.	21
Foto 8: Die Anglikaanse klipkerkie dien as sosiale fokuspunt in Languedoc.	21
Foto 9: Een van die kothuise in Languedoc	22
Foto 10: 'n Voorbeeld van 'n skakelhuis in Languedoc.	22
Foto 11: Gebou versteek agter 'n heuwel, sodat dit nie afbreuk doen aan die omgewing nie.	42
Foto 12: Hierdie gebou is heeltemal blootgestel, met geen landskapering om die "harde" voorkoms in die omgewing te verberg nie.	42

AFDELING A: Die 'GEES VAN DIE PLEK'

1.INLEIDING

1.1 Agtergrond:

Die Stellenboschdistrik wat tussen Somerset-Wes, Kuilsrivier, Klapmuts en Paarl geleë is en aan die oostekant deur bergreekse begrens word, is 'n gebied van 'n besondere hoë landboupotensiaal, wat intensief verbou word en 'n groot wyn en inmaak bedryf onderhou. Daarby is die gebied bedeel met 'n besonder mooi landskap en natuurskoon. Die gebied val deels onder die jurisdiksie van die Wynland Distriksraad en deels onder die Munisipaliteit van Stellenbosch.

Stellenbosch Munisipaliteit is onlangs uitgebrei om die landelike nedersettings van Klapmuts, Jamestown, Johannesburg en Kylemore te inkorporeer.

Hierdie gebiede is egter nie aangrensend tot die Stellenbosch dorp nie en is etlike kilometers vanaf Stellenbosch geleë. Tussen hierdie gebiede val al die oorblywende dele onder die jurisdiksie van die Wynland Distriksraad.

Stellenbosch se munisipale gebiede word dus onderbreek deur dié van die Wynland Distriksraad. Daar mag dus moontlik probleme wees met voldoende bestuur en beplanning van gebiede wat verder geleë is, maar steeds deel vorm van die Munisipaliteit van Stellenbosch.

Sowat 12km oos van Stellenbosch is die Dwarsriviervallei geleë. In hierdie vallei is die vier nedersettings Pniel, Kylemore, Johannesburg en Languedoc, wat die fokus van hierdie studie vorm, geleë.

Die situasie tans is dat die nedersettings nie deur een plaaslike owerheid bestuur word nie, alhoewel die nedersettings baie na-aan mekaar geleë is. Pniel het sy eie bestuursraad, Kylemore en Johannesburg is deel van die jurisdiksiegebied van Stellenbosch Munisipaliteit en Languedoc ressorteer onder die Wynland Distriksraad.

1.2 Probleemstelling:

Hierdie ondersoek fokus op die bestuur en ontwikkeling van vier klein residensiële nodusse en hulle omringende landskap vir die voldoende voorsiening van behuising en ander fasiliteite en die bewaring van landbougrond.

Hierdie nedersettings is baie na-aan mekaar geleë, maar funksioneer onafhanklik van mekaar, elk met sy unieke karakter en tradisies. Die probleem is dat dit blyk dat gemeenskappe nie met mekaar geassosieer wil word nie, maar eerder onafhanklik van mekaar wil funksioneer. As sywaartse uitbreiding(sprei) sou plaasvind, sal hierdie nedersettings vas aan mekaar groei wat die probleem nog meer sal vererger.

Die nedersettings word ook nie deur een plaaslike owerheid bestuur nie, wat dus oorhoofse beplanning en beheer oor ontwikkeling in die Dwarsriviervallei bemoeilik en veral lei tot groter verdeeldheid onder die onderskeie gemeenskappe.

Dit is dus noodsaaklik om die groei en vooruitgang van die gebied te verseker deurdat bogenoemde probleme aangespreek moet word, sodat daar gestreef word na die funksionering van die gebied as 'n funksionele en sosiale eenheid.

1.3 Doelstellings:

Die Dwarsriviervallei word as gevallestudie gebruik en die doelstellings vir hierdie studie is:

- Om vas te stel tot watter mate wetgewing bydra tot die effektiewe bestuur en regulering van hierdie gebied, ten einde voorstelle te formuleer wat in ag geneem kan word om gebalanseerde ontwikkeling in die Dwarsriviervallei te verseker.
- Om hierdie nedersettings te evalueer in die konteks van die distrik en bestaande beplanningsraamwerke ten einde –
  - volhoubare ontwikkeling binne die “Spesiale bestuursone” (Dwarsriviervallei) te bevorder
  - koördinering van beplanning binne die “Spesiale bestuursone” te bevorder, en

- om te verseker dat hierdie nedersettings beplan en ontwikkel word op 'n manier wat strook met realistiese en volhoubare beplanningsbeginsels wat gehoor gee aan die ideale van die betrokke gemeenskappe.

1.4 Metode van ondersoek:

Die raamwerk vir hierdie studie word verdeel in drie afdelings. Afdeling A fokus op die omgewingskwaliteit van die Dwarsriviervallei, met ander woorde "The Spirit of the Place", om sodoende vas te stel wat die vallei uniek en bewaringswaardig maak.

Afdeling B is gemik daarop om 'n teoretiese basis te voorsien vir die afbakening van die Dwarsriviervallei. Daar word dus gekyk na die aard van landelike gebiede en maniere van afbakening vir die vallei deur die nodige literatuur hiervoor te raadpleeg.

Teen die agtergrond hiervan, word daar in Afdeling C gefokus op die omvang van ontwikkelingsdruk en die bedreigings en probleme van die vallei.

Vergaderings wat deur die Wynland Distriksraad vir die vallei gehou is om die toekoms van die vallei met die gemeenskap te bespreek, is bygewoon en 'n vraelys opname is gedoen om hoofsaaklik na die funksionering van hierdie nedersettings en die houdings van die gemeenskappe ten opsigte van mekaar,

vas te stel. Daar word ook gekyk na die sosio-ekonomiese toestande, bestaande dienste en die mate van interaksie tussen hierdie nedersettings.

Verder word daar 'n visie en doelwitte vir die vallei gevorm en die 'Spesiale bestuursone' word toegepas as 'n bestuurs-en grondgebruikbeheer meganisme. Laastens word voorstelle vir hoe probleme opgelos kan word, geformuleer.

1.5 Studiegebied:

Die opvanggebied van die Dwarsrivier vorm die studiegebied met die fokus op vier nedersettings; Pniel, Kylemore, Johannesdal en Langedoc, wat in die gebied geleë is. Die opvanggebied van die Dwarsrivier soos afgebaken in die Konsep Ontwikkelingsraamwerk (1997) vir die gebied, asook die liggings van die onderskeie nedersettings, word aangedui op Figuur 1.

1.5.1 Geografiese oriëntasie:

Die Dwarsriviervallei is geleë in die oostelike deel van Stellenboschdistrik, halfweg tussen die dorpe Stellenbosch en Paarl en word gevorm deur Simonsberg aan die noord-weste kant, die Grootdrakensteinberge aan die suid-ooste en die Jonkershoekberge aan die suide.

Ten opsigte van die metropolitaanse gebied, is die Dwarsriviervallei in die landbou hinterland van die Kaapse Metropolitaanse Gebied geleë (Figuur 2).

In Figuur 3 word die Dwarsriviervallei in die konteks van die Wynland Distriksraad se grense aangetoon.

1.6 Die karakter van die landskap:

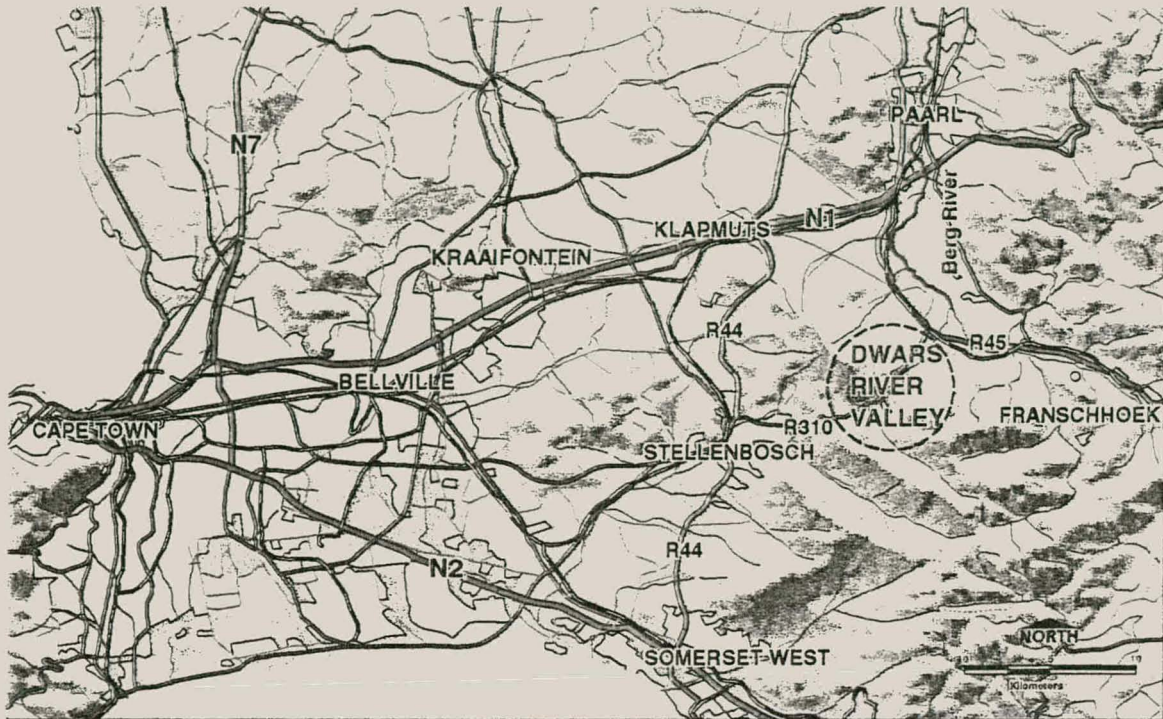
Die berge vorm 'n dramatiese agtergrond en bied 'n pragtige uitsig. Die berghange is bedek met fynbos en dennebome en kom veral voor op die hoër hange van Simonsberg. Die vallei en die omliggende berge vorm die opvanggebied van die Dwarsrivier, wat 'n takrivier van die Bergrivier is.

FIGUUR 1: Die opvanggebied van die Dwarsrivier

Bron: Die Konsep Ontwikkelingsraamwerk van die Dwarsriviervallei (1998)

Figuur 2: Die Dwarsriviervallei in die konteks van die Kaapse Metropolitaanse Gebied

Figuur 3: Die Dwarsriviervallei in die konteks van die Wynland Distriksraad
Bron: Die Konsep Ontwikkelingsraamwerk van die Dwarsriviervallei (1998)

Die Dwarsrivier met sy ruie plantegroei is 'n uitstaande verskynsel van die landskap. Dit was in die verlede 'n belangrike bron van water vir huishoudelike gebruik, besproeiing asook 'n plek vir rekreasie vir die inwoners van die vallei. Die rivier word deesdae nog steeds vir besproeiing-en ontspanningsdoeleindes aangewend.

Die landskap bestaan uit boorde en wingerde wat begrens word deur rye denne-en bloekombome wat as windbrekers dien (Figure 4 & 5). Baie volgroeide akkerbome word ook langs hoofpaaie aangetref wat 'n belangrike plekskeppingseienskap binne hierdie nedersettings is. Hierdie uitstaande tradisie van boomaanplantings in die Dwarsriviervallei dra by tot die visuele kwaliteit van die landskap.

Die vallei bestaan grootliks uit vrugbare landbougrond en in 'n mindere mate word vrugte en groente ook geproduseer. 'n Groot deel van die landbougrond in die vallei behoort aan Am Farms, wat ongeveer 'n derde van die grond in die Dwarsriviervallei besit.

Stedelike ontwikkeling; wat bykans 4% van die grond in beslag neem; is beperk tot nodusse wat geïntegreer is met die boorde en wingerde. Hierdie nodusse vorm die nedersettings van Pniel (ongeveer 2600 mense), Johannesburg (ongeveer 550), Kylemore (ongeveer 2250) en die landboudorpie Languedoc (met ongeveer 1150).

PNIEL, LANGUEDOC & JOHANNESDAL

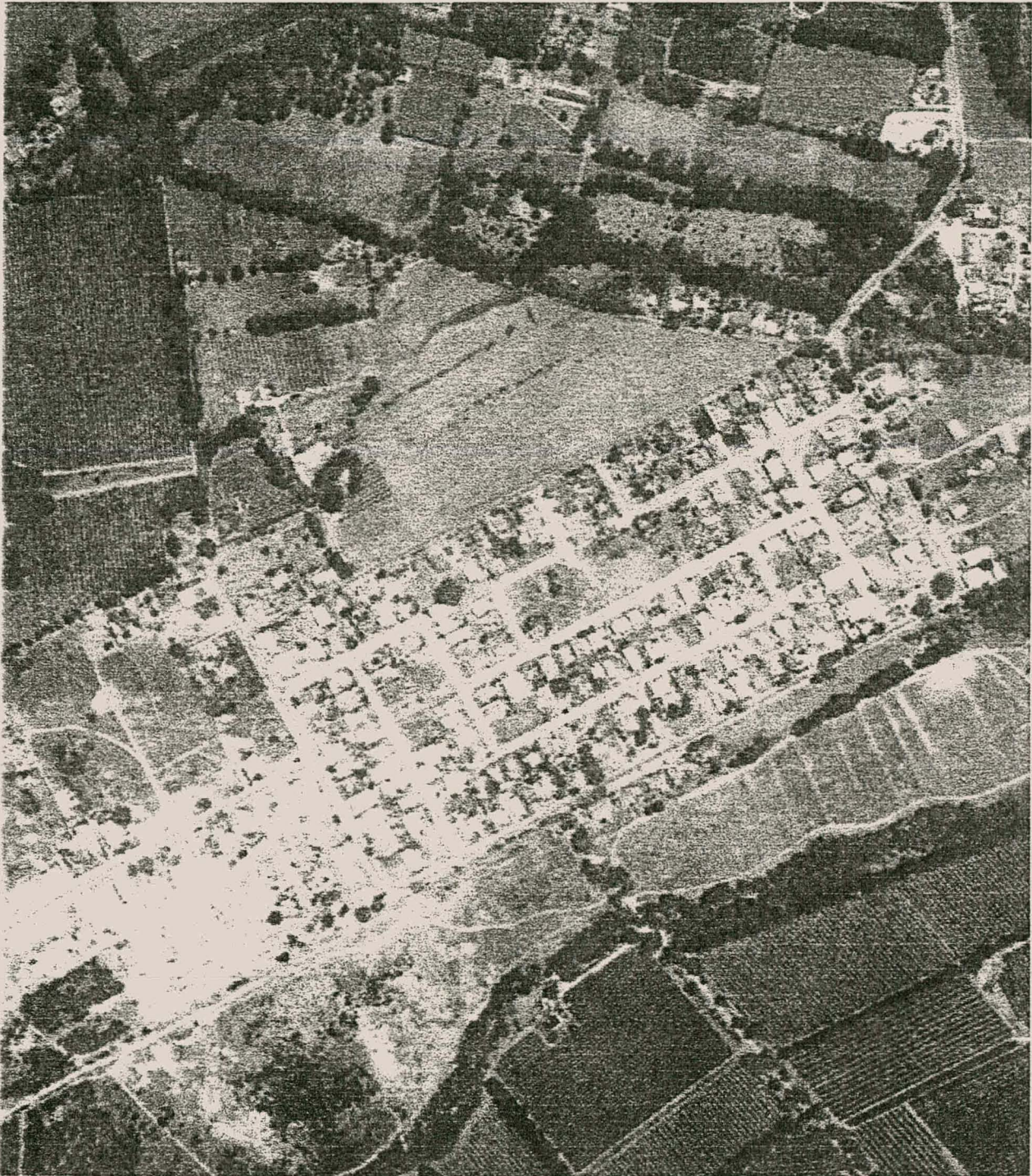

Figuur 4:

KYLEMORE

Figuur 5

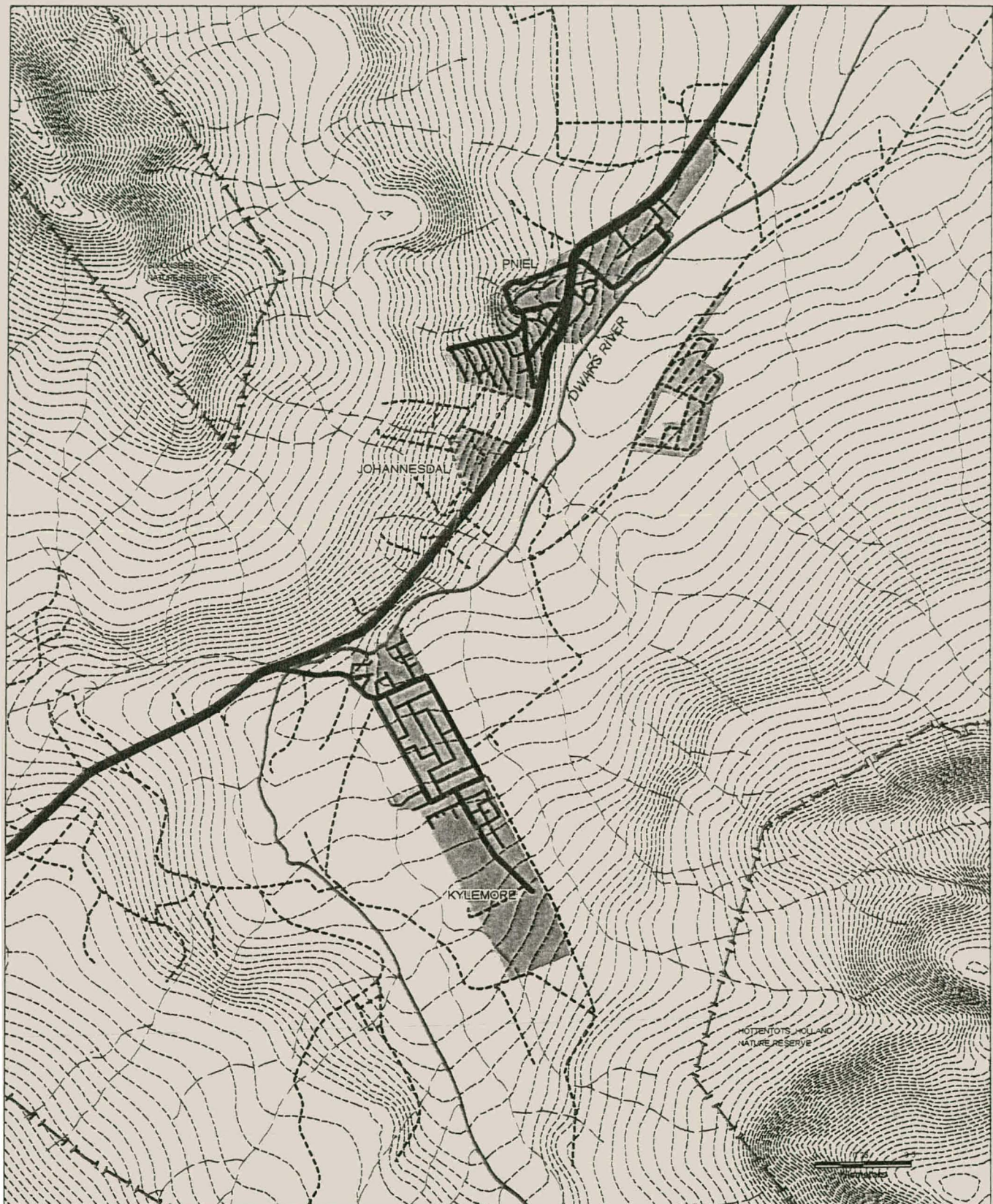
Die Helshoogte pad loop parallel met die Dwarsrivier en verbind die nedersettings van die vallei met Stellenbosch en Franschhoek/Paarl (Figuur 6). Die nedersettings is ongeveer 10km vanaf Stellenbosch en 15km vanaf Paarl geleë.

1.7 Die ontstaan en karakter van die nedersettings:

1.7.1 Pniel

Pniel is in 1843 as 'n sendingstasie gestig en is geleë aan die voet van die Simonsbergreeks wat begrens word deur die Dwarsrivier aan die oostekant. Dit het 'n pragtige uitsig oor die vallei na die groot Drakensteinberge in die verte en die omringende boorde en wingerde. Pniel is gesentreer rondom 'n historiese sendingswerf wat 'n groot publieke oop ruimte vorm met statige akkerbome wat skaduwee voorsien en word deur die Helshoogte pad in twee verdeel (sien Foto 1). Op die werf is die kerk, pastorie, en etlike residensiële en kommersiële geboue. Die kerk is geplaas op 'n hoëliggende deel wat uitsig bied oor die werf en met sy interessante argitektuur as 'n fokuspunt in die area dien (sien Foto 2).

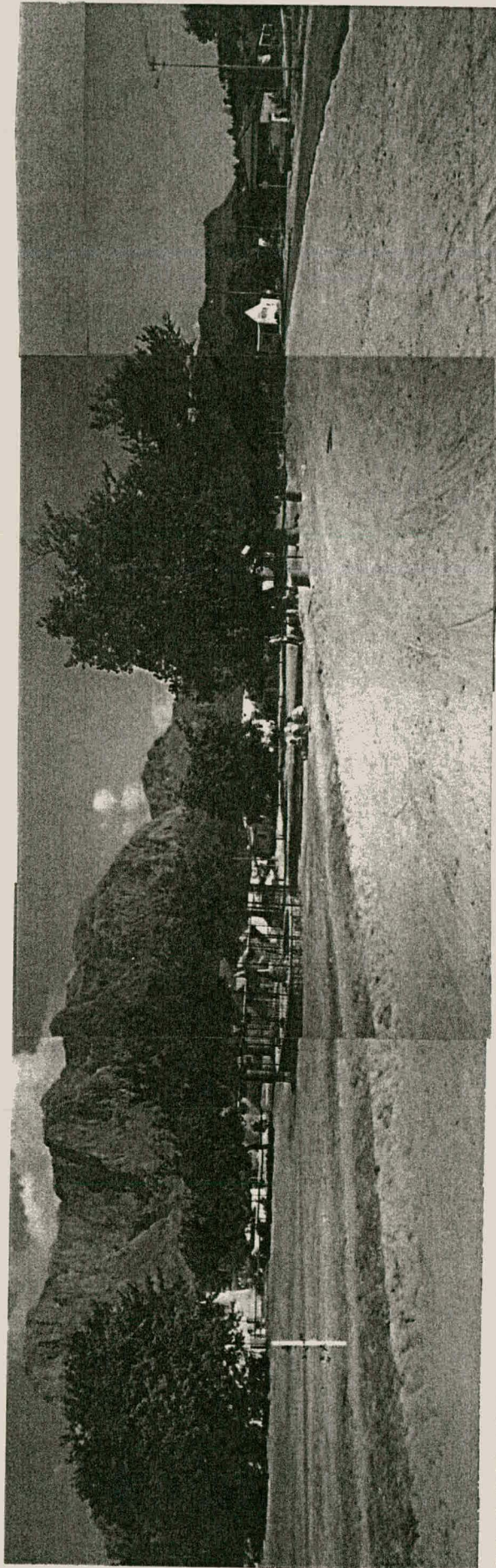

Figuur 6: Die Padnetwerk van die Dwarsriviervallei

Bron: Die Konsep Ontwikkelingsraamwerk van die Dwarsriviervallei (1998)

- KLAS II PAD
- KLAS III PAD
- KLAS IV PAD
- GRONDPAD

Foto 1: Priel se historiese sendingswerf wat 'n groot publieke oop ruimte vorm

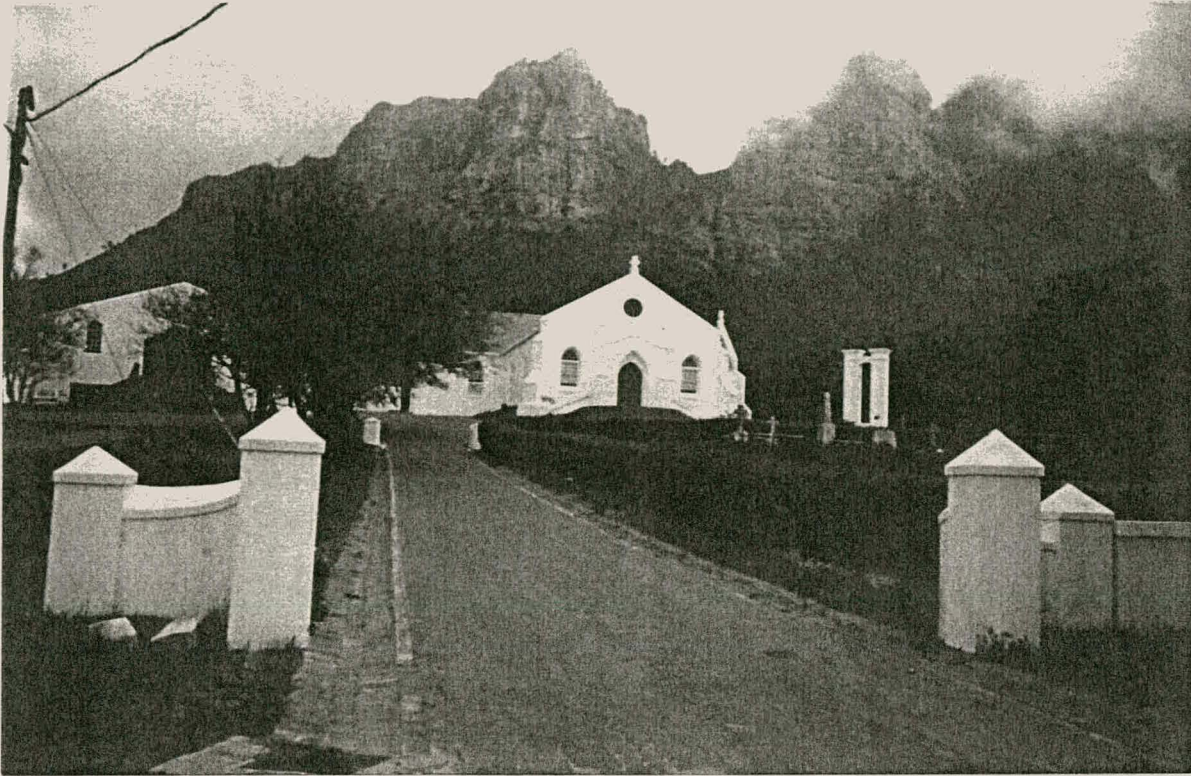

Foto 2 : Die kerk met sy interessante argitektuur dien as fokuspunt in Pniel.

Hierdie nedersetting het spontaan ontstaan en het gegroei na gelang van behoeftes. Dit bestaan tans uit twee onderskeidende dele:

"East End " wat oos van die hoofpad is en die **" Kloof "** wat wes van die hoofpad voorkom. "East End" het ontstaan hoofsaaklik vir landboudoeleindes met besproeiing deur middel van die water uit die Dwarsrivier. Tans ontwikkel die gebied vir residensiële doeleindes soos ook in die geval van die "Kloof". Oorblyfsels van ou boorde kom steeds verspreid voor in hierdie nedersetting wat as bewys van vroeëre bedrywighede van die eertydse inwoners van die gebied dien. Die Metley-pruim boom, Kastaiin en Mispel is van die vrugtebome wat daar aangetref word.

1.7.2 **Johannesdal:**

Johannesdal was in 1897 gestig toe agt landbouers kleinhoewes bekom het aan die suidelike grens van Pniel, op albei kante van die hoofpad. Die kleinhoewes aan die bokant van die hoofpad is ontwikkel vir residensiële doeleindes en oorblyfsels van boorde kom ook hier tussen die huise voor. Die kleinhoewes oos van die hoofpad bestaan nog steeds waar daar hoofsaaklik groente gekweek word. Die historiese geboue wat geassosieer word met die eertydse kleinhoewes bestaan steeds en is geplaas in 'n lineêre patroon al langs die hoofpad. Voorbeelde van hierdie historiese geboue word onderskeidelik op Foto3 en 4 aangetoon. Baie van hierdie geboue is met

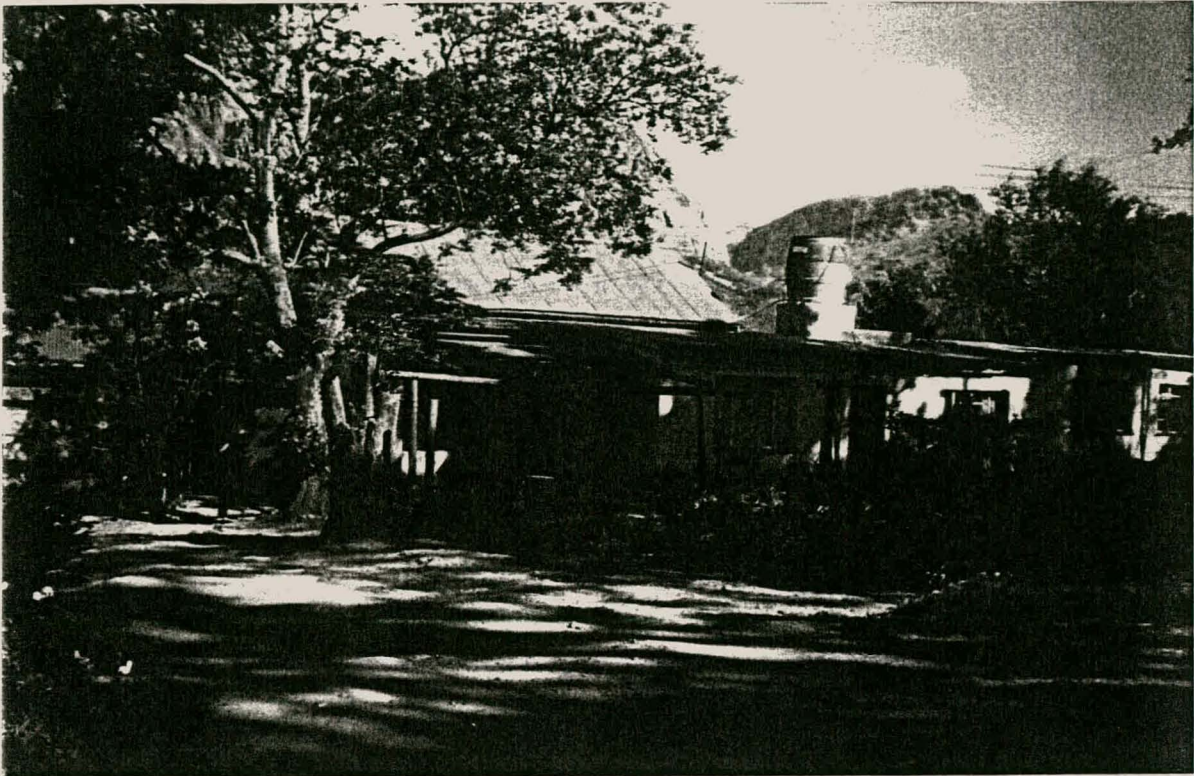

Foto 3 : Die eerstydse historiese plaashuise bestaan nog steeds in Johannesburg.

Foto 4 : 'n Voorbeeld van 'n eerstydse plaashuis wat onlangs opgeknip is.

verloop van tyd verander en net enkeles het hul oorspronklike voorkoms behou.

1.7.3 **Kylemore:**

Kylemore is verder weg van die hoofpad geleë met slegs een toegangspad wat na die woonbuurt lei. Hierdie nedersetting word omring deur boorde en wingerde, met die Drakensteinberge en die Simonsberge in die agtergrond en word aan die westekant deur die Dwarsrivier begrens. Hierdie formele nedersetting is gestig teen die draai van die eeu om plaaswerkers van die gebied te akkommodeer. Die gebied was volgens 'n roosterpatroon uitgelê soos duidelik gesien kan word in Figuur 5. Baie volgroeide akkerbome wat 'n belangrike plekskeppingsienskap vorm, kom voor. In Foto 5 word van die volgroeide akkerbome langs Rooistraat aangetoon. In hierdie nedersetting is daar altesaam vier kerke wat belangrike bymekaarkomplekke in Kylemore is.

1.7.4 **Languedoc:**

Hierdie historiese nedersetting is ook verder weg van die hoofpad tussen boorde en wingerde geleë. Die ingang na die nedersetting is 'n pragtige laan van plataanbome aan weerskante van die pad (sien Foto 6). Die nedersetting was ontwerp deur Sir Herbert Baker en toe gebou om behuising te verskaf aan plaaswerkers van Am farms wat vroeër as 'Rhodes fruit farms' bekend was.

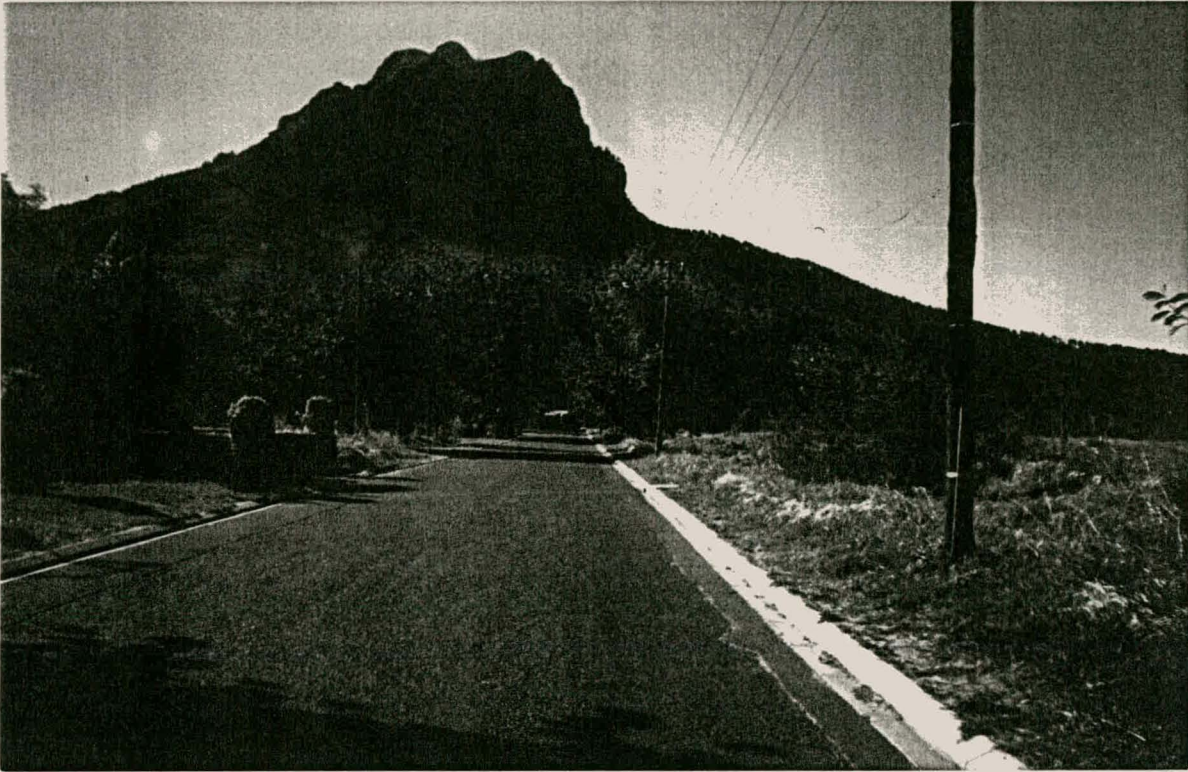

Foto 5 : 'n Paar van die oorblywende akkerbome langs Rooistraat in Kylemore.

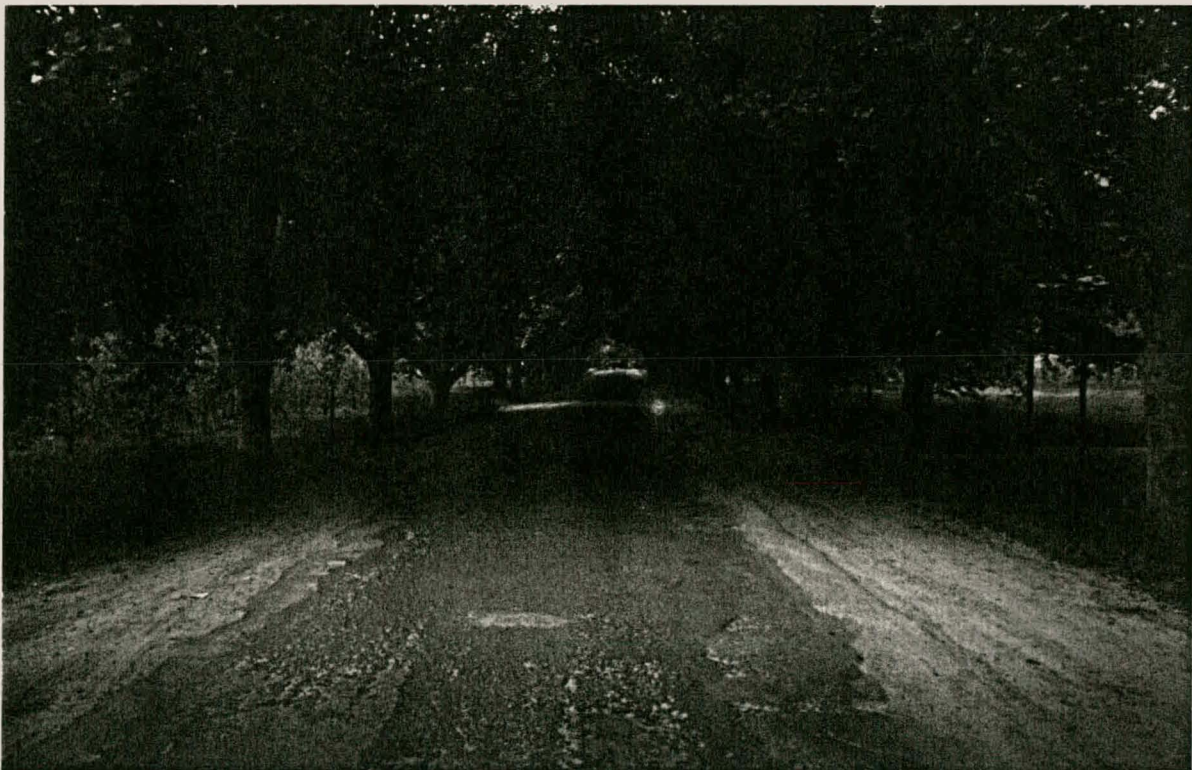

Foto 6 : Die ingang na Languedoc.

Hierdie nedersetting het 'n lineêre patroon, met kothuise en statige akkerbome aan beide kante van die straat (sien Foto 7).

Die pragtige klipkerkie dien as 'n belangrike bymekaarkomplek en sodoende ook fokuspunt binne hierdie nedersetting (sien Foto 8). Enkele geboue in hierdie nedersetting van buitengewone argitektoniese waarde kan as 'n goeie voorbeeld van beplande plaaswerkerbehuising beskou word, soos gesien op Fotos 9&10.

Foto 7 : Kothuise en statige akkerbome kom aan weerskante van die straat voor in Languedoc.

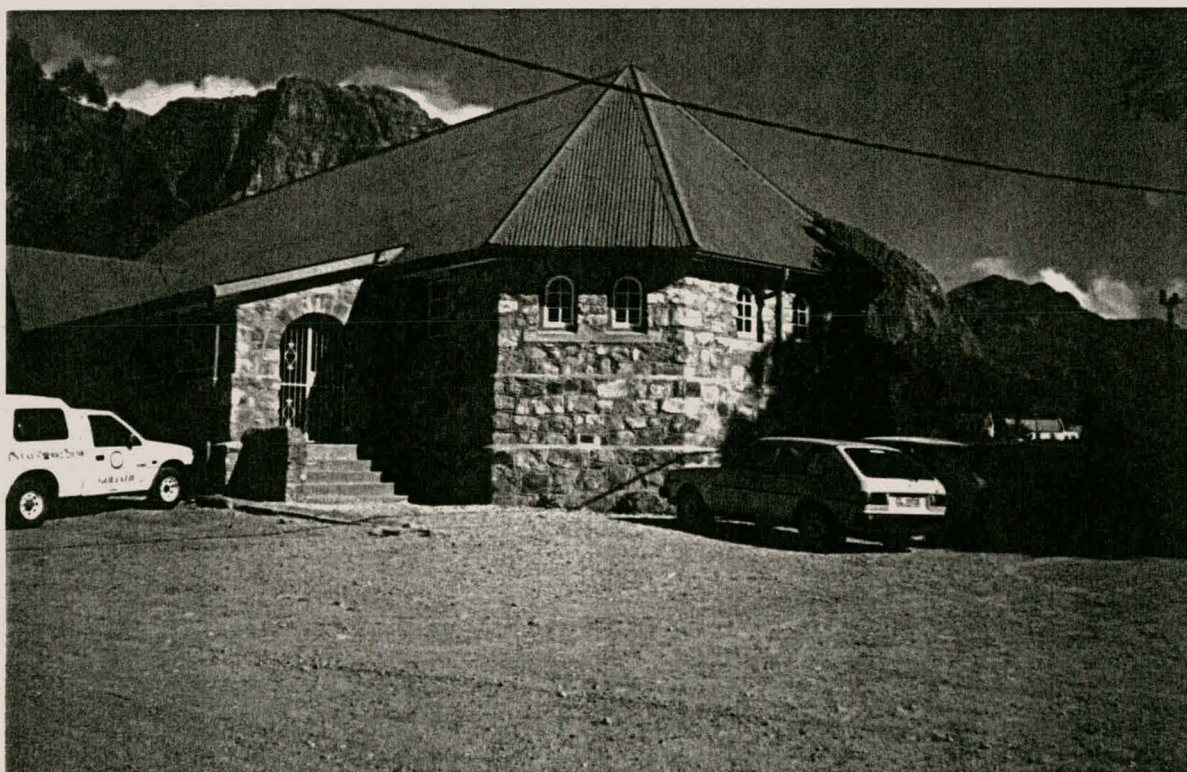

Foto 8 : Die Anglikaanse klipkerkie dien as sosiale fokuspunt in Languedoc.

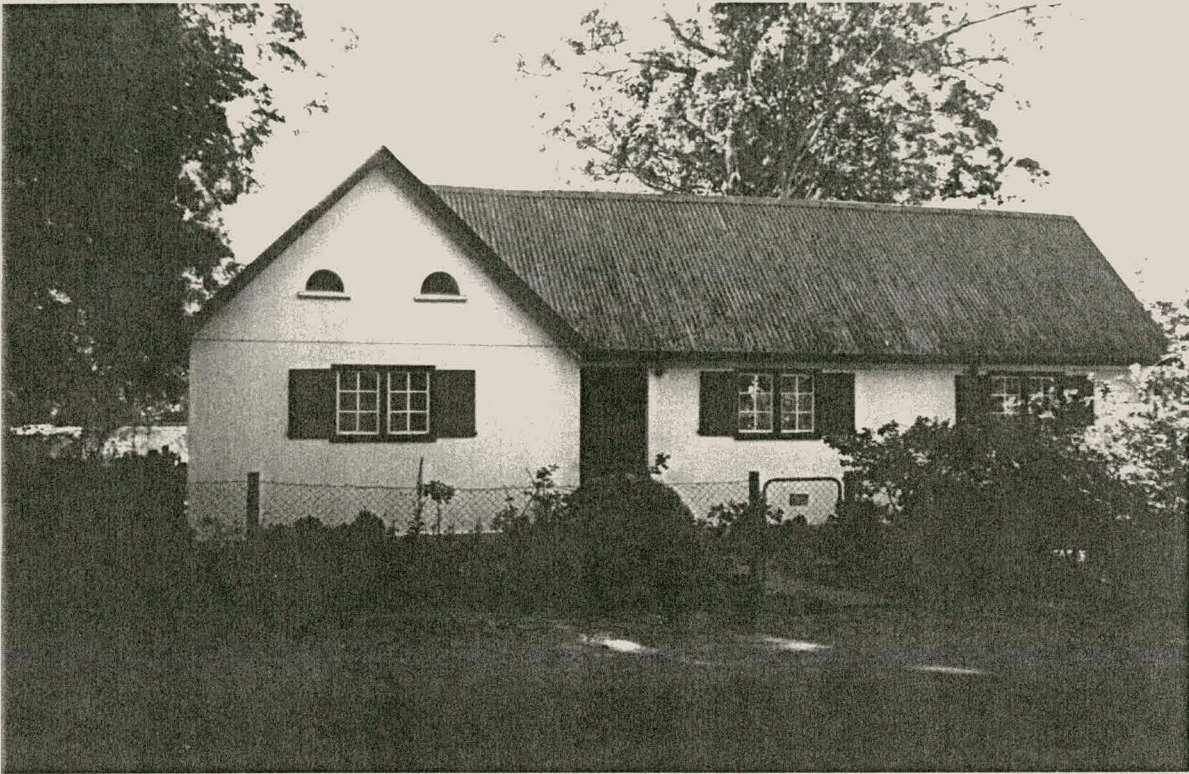

Foto 9 : Een van die kothuise in Languedoc.

Foto 10 : 'n Voorbeeld van 'n skakelhuis in Languedoc.

AFDELING B: TEORETIESE AGTERGROND

2.1 Tipes nedersettings:

Volgens die Witskrif (South Africa, 1998:12-13) word verskeie nedersettingstipes onderskei. Die nedersettings Kylemore, Pniel en Johannesdal word as klein dorpie gesien terwyl Languedoc as 'n landboudorpie geklassifiseer word: as sulks kom dit voor as 'n dig beboude nedersetting in die landelike area van Stellenbosch wat dienste voorsien aan die omliggende landbougebied van Am farms.

Elke nedersetting bestaan uit 'n verskeidenheid van gemeenskappe, huishoudings en individue wie se verhouding met hul leefruimte gevorm word deur aktiwiteite, interaksies, behoeftes en geleenthede. Gemeenskappe en huishoudings is nie homogene kategorieë waarin almal dieselfde is nie.

Verskillende mense het verskillende vertrekpunte in die lewe wat bepaal word deur faktore soos geslag, inkomste en verskillende geleenthede vir toegang tot hulpbronne en vlakke van besluitneming. Binne gemeenskappe en huishoudings mag sommige mense toegang verkry tot hulpbronne en ander kan soms gemarginaliseer of uitgesluit word.

Die vier nedersettings waarop gefokus word, word tans gesien as aparte nedersettings elk met sy unieke eienskappe en karakter met groter gemeenskapsfasiliteite wat onderling gedeel word (byvoorbeeld poskantoor, sale, ens). Hierdie nedersettings is egter ook so na-aan mekaar geleë dat hulle amper as 'n eenheid gesien kan word.

Uit die opname wat later meer breedvoerig bespreek sal word, kan afgelei word dat Pniel se mense 'n baie hoë inkomste groep uitmaak vergeleke met enige van die ander nedersettings. Daar kan dus gesê word dat Pniel die meer gegoede woonbuurt is. Hulle beskik oor 'n eie bestuursraad en is sterk gemik op die behoud van hul onafhanklikheid. Kylemore en Johannesdal is onlangs by die munisipale gebied van Stellenbosch ingelyf (1994) en Languedoc val onder die jurisdiksie van die Wynland Distriksraad. Al vier hierdie nedersettings kom voor in die landelike gebied van die Wynland Distriksraad waarbinne Paarl Munisipaliteit en Stellenbosch Munisipaliteit gesetel is. Daar kan dus gesien word dat alhoewel hierdie plekkies so na-aan mekaar voorkom, hul tog nie deur een plaaslike owerheid bestuur word nie. Onderlinge geskille en verskille (byvoorbeeld materiële status) in die betrokke gemeenskappe soos ook uit die opname afgelei word, dui ook duidelik daarop dat dit verdeeldheid veroorsaak en aanleiding gee tot 'n gebrek aan samewerking tussen die gemeenskappe in die vallei. Die onderskeie gemeenskappe wil nie met mekaar geassosieer word nie en kom moeilik met mekaar oor die weg. Elke gemeenskap wil eerder hul eie identiteit behou en op hul eie funksioneer. Die probleme waarvoor hierdie nabyliggende gemeenskappe te staan kom, is onder andere die dinamika van bevolkingsgroei en die stryd teen die onderlinge gebruik van fasiliteite. Soos bevolkingsgetalle toeneem, moet daar grond in die onderskeie woonbuurte geïdentifiseer word vir toekomstige ontwikkeling en omdat die

nedersettings so na-aan mekaar voorkom, sal dit wys wees om eerder die onderlinge gebruik van fasiliteite aan te moedig wanneer daar in die behoeftes aan dienste en fasiliteite van die inwoners in die gebied voorsien moet word. Groei in die vallei is egter beperk deur vrugbare landbougrond asook natuurlike buffers soos berge en die rivier en laat slegs toe dat die nedersettings inwaarts kan uibrei, met die gevolg dat die nedersettings tot vas aan mekaar sal groei om een groot dorp te vorm. Dit skep veral die situasie wat oorhoofse bestuur en regulering benodig. Die belangrike vraag wat hieruit ontstaan, is wat gedoen sal moet word om te keer dat landbougrond en natuur areas na willekeur ingepalm word om in die behuisingsnood en ander toekomstige ontwikkelinge te voorsien.

2.2 Die Rol van die Plaaslike Owerheid:

'n Plaaslike owerheid is uniek geleë om magsdinamika binne gemeenskappe te verstaan en te ontleed en verseker dat diegene wat neig om uitgesluit te word, aktiewe en gelyke deelnemers in gemeenskapsprosesse word en in die transformasie van die nedersetting waarvan hulle deel is. Munisipaliteite oor die wêreld staan voor die uitdaging van die bestuur van lewensvatbare en volhoubare stedelike en landelike sisteme. Suid Afrikaanse munisipaliteite moet egter bykomende uitdagings hanteer wat onder andere die volgende insluit:

- *Skewe nedersettingspatrone wat funksioneel oneffektief en duur is*

- *Groot agterstande in dienste infrastruktuur in histories onderontwikkelde areas wat meer kapitaal benodig as waarvoor begroot word.*
- *Die skepping van lewensvatbare munisipale instellings vir kompakte landelike nedersettings wat groot bevolkings het met minimale toegang tot dienste en 'n klein of geen ekonomiese basis.*
- *Groot ruimtelike verdelings en ongelykhede tussen dorpe en tuislande en stadskruip wat dienstevoorsiening en vervoerkoste aansienlik verhoog.*
- *Die behoefte om die verhoudings tussen munisipaliteite en die plaaslike gemeenskappe wat hulle bedien te behou.*
- *Munisipaliteite moet veral sensitief wees teenoor die behoeftes van groepe binne die gemeenskappe wat geneig is om gemarginaliseer te word en toeganklik wees vir die mense in sy gebied (South Africa: 1998, 15).*

Volgens die Witskrif (South Africa, 1998: 16), is aan plaaslike owerhede 'n nuwe mandaat toegestaan vir die skepping van volhoubare, menslike, gelyke en lewensvatbare nedersettings. Die sentrale verantwoordelikheid van die plaaslike owerheid is juis om met die plaaslike gemeenskappe saam te werk om volhoubare maniere te vind om in hul behoeftes te voorsien en om hul lewenskwaliteit te verbeter.

'n Konsep Ontwikkelingsraamwerk is vir die Dwarsriviervallei opgestel waarin beoog word om die skaars ekonomiese en natuurlike hulpbronne van die Vallei optimaal te benut sodat die welstand van sy mense bevorder kan word,

ekonomiese groei aangemoedig word en die volhoubaarheid van die omgewing verseker moet word. Dit dui dus daarop dat spesiale aandag dringend aan die Vallei gegee moet word ten einde bogenoemde doelwitte te bereik.

Volgens die Grondwet het elkeen die reg tot waardigheid, gelykheid, vryheid en veiligheid. Die Grondwet vereis dus van die owerhede om redelike stappe binne die perke van beskikbare hulpbronne te neem om te verseker dat alle Suid-Afrikaners toegang het tot geskikte behuising, gesondheid, opvoeding, voedsel, water en sosiale sekuriteit. Die realiteit in veral ons landelike areas is ver van hierdie ideaal en baie van ons gemeenskappe is steeds verdeeld, baie leef in ongekende armoede wat gepaard gaan met gebrek aan behuising, sosiale en ingenieursdienste, gesondheidsdienste en opvoedingsfasiliteite. Die gebrek aan, en/of swak dienste bring mee dat die kringloop van armoede verder vererger. 'n Mens sou instinkmatig aanvoel dat munisipaliteite (plaaslike owerhede) 'n groot rol behoort te speel in die voorsiening van hierdie dienste omdat dit die vlak van regering naaste aan die mense is en daarom bewus behoort te wees van al die probleme.

Vir optimale funksionering moet plaaslike owerhede dus oor die regte eienskappe beskik, waarvan die belangrikste hieronder aangetoon word.

- 'n Plaaslike owerheid moet verteenwoordigend wees van die gemeenskap wat dit bedien. D.w.s. dit moet demokraties verkies wees sonder uitsluiting van enige groep of area.
- 'n Plaaslike owerheid moet die vermoë en verantwoordelikheid hê om selfstandige besluite oor sake rakende die gemeenskap te kan neem en uit te voer.
- Die plaaslike owerheidstelsel moet aanpasbaar wees by plaaslike omstandighede sonder om diskriminerend te wees. Met aanpasbaarheid word bedoel dat daar vir plaaslike owerhede 'n stel riglyne daargestel moet word waarbinne hulle hulle dienste moet lewer en hulle gemeenskappe se welsyn moet bevorder, maar die riglyne moet nie rigied wees nie. Daar moet vryheid van beweging binne die riglyne wees.

Verder moet plaaslike owerhede ontwikkelingstrategieë formuleer wat die behoeftes van die agtergeblewenes in die gemeenskappe aanspreek. Laastens moet die plaaslike bestuur 'n sensitiwiteit aankweek vir wie betrokke behoort te wees in die besluitnemingsproses; en die materiële behoeftes en aspirasies van die mense moet onderliggend aan die ontwikkelingsproses wees (Heymans in Coetzee 1989:299).

Volgens die Witskrif (South Africa, 1998: 18), word die plaaslike owerheid deur vier interverwante eienskappe gekenmerk nl:

- *Verhoging van sosiale ontwikkeling en ekonomiese groei*
- *Integrering en koördinerings*
- *Demokratisering van ontwikkeling*
- *Leiding en opvoeding*

Hier word veral klem gelê op integrering en koördinerings.

Een van die mees belangrike metodes vir die bevordering van koördinerings en integrering is Geïntegreerde Ontwikkelingsbeplanning . Geïntegreerde ontwikkelingsplanne (GOP's) voorsien die plaaslike owerheid met kragtige gereedskap vir die fasilitering van integrering en koördinerings binne sy regsgebied.

Die **beginsels** wat neergestip is in die Wet op Ontwikkelingsfasilitering, 1995 (Wet 67 van 1995) moet plaaslike owerhede lei in hul benadering om geïntegreerde leefbare nedersettings te skep. Dit is dus duidelik dat die skepping van volhoubare en leefbare nedersettings afhang van die koördinerings van 'n reeks van dienste en regulasies; insluitende grondgebruik-beplanning, huishoudelike infrastruktuur, omgewingsbestuur, vervoer, gesondheid, opvoeding, veiligheid, sekuriteit en behuising.

Plaaslike owerhede sal ook baie nou met ander sfere van regering en dienste voorsieners moet werk om 'n aktiewe geïntegreerde rol te speel in hierdie

gebiede. Die Sentrale regering se rol is veral daarop gemik om steun aan plaaslike owerhede te gee om hulle te help om die gereedskap te gebruik wat in die Witskrif (South Africa, 1998:17) voorsien word om hulle meer ontwikkelingsgeoriënteerd te maak.

Dië benadering skep 'n raamwerk waarbinne plaaslike owerhede hul strategieë kan ontwikkel in die voorsiening van plaaslike behoeftes en die verbetering van sosiale en ekonomiese ontwikkeling van gemeenskappe.

2.3 Geïntegreerde Ontwikkelingsraamwerk:

Onder artikel 5 van die Wes-Kaapse Wet op Beplanning en Ontwikkeling (Wet 7 van 1999), word dit as volg gedefinieer.

Met " Geïntegreerde Ontwikkelingsraamwerke word bedoel 'n kategorie van ontwikkelingsraamwerke wat handel oor die integrasie van alle verskillende strategieë wat verband hou met ontwikkeling soos ekonomie, vervoer, omgewings-en ander strategieë om die optimale ligging te kry vir die plasing van skaars hulpbronne in 'n sekere geografiese gebied en sluit in 'n Geïntegreerde Ontwikkelingsplan (GOP) soos gedefinieer in afdeling 10B van die Oorgangswet op Plaaslike Regerings, 1993 (Wet 209 van 1993)."

Die algemene doel van 'n Geïntegreerde Ontwikkelingsraamwerk is om strategieë, voorstelle en riglyne insluitende ontwikkelingsdoelwitte en implementeringsplanne deur middel van ontwikkelingsbeplanning voor te skryf sodat die algemene beginsels van Bylae IV van die Wet bevorder word .

Elke munisipaliteit (asook distriksrade, verteenwoordigende rade) moet sorg dat so 'n geïntegreerde ontwikkelingsplan (GOP) vir sy gebied opgestel word. 'n GOP kan dus vir die regsgebied van 'n munisipaliteit opgestel word. Hierdie GOP spreek die basiese behoeftes van die gemeenskap aan, ekonomiese en sosiale ontwikkeling word bevorder en ondersteuning word verleen aan Nasionale en Provinsiale ontwikkelingsprogramme. Hierdie doelwitte stem baie ooreen met die oogmerke van die plaaslike regering soos vervat in die Grondwet, 1996 in artikel 152(1).

Van die vele kritiek teen die voorbereiding van beleid en besluitnemingsriglyne oor die omgewing, is dat dit altyd in isolasie hanteer was en dat daar nie genoeg aandag gegee was aan die kompleksiteit van die sosio-ekonomiese en omgewingsaspekte as geheel nie.

Die Geïntegreerde Ontwikkelingsraamwerk word voorberei in ooreenstemming met die Wes-Kaapse Wet op Beplanning en Ontwikkeling (7/1997) en vereis juis 'n holistiese benadering tot beplanning en ontwikkeling en 'n voorgeskrewe publieke

deelname proses. Hierdeur word verseker dat beleid en riglyne oor omgewingsaangeleenthede nie meer in isolasie hanteer word nie. Om hierdie benadering te fasiliteer, het die Provinsiale Regering 'n spesifieke beplanningsproses voorgeskryf wat onder spesifieke omstandighede aangepas

kan word vir individuele GOR's. Die proses wat voorgestel word om die beplanningsaksie sinvol te rig, word skematies in Addendum A aangetoon.

Die opstel van 'n Geïntegreerde Ontwikkelingsplan word as 'n inkrementele proses beskou om plaaslike owerhede genoegsame tyd te gee om hulle raamwerke/planne sodanig te ontwikkel dat dit werklik impak maak op die ontwikkelingsgang van hul bepaalde gebied.

2.4 **Publieke deelname:**

Soos vroeër genoem, was daar voorgestel dat aandag gegee moet word om gemeenskappe en belangegroepe te betrek in die voorbereiding van 'n Geïntegreerde Ontwikkelingsraamwerk wanneer dit kom by die daarstelling van beleid en riglyne vir die bestuur van die omgewing waarvan gemeenskappe deel van is omdat die insette van die betrokke mense van groot belang is in die GOR-proses.

As daar dus besluit moet word oor watter tipe beleid en strategieë benodig word om ontwikkeling en groei te hanteer, sal daar gekyk moet word na die tipe raamwerk wat voorsien moet word om sulke komplekse verskynsels aan te spreek en ook hoe eenstemmigheid gevind kan word om dit te verkry.

Gemeenskappe, belangegroepe en individue moet dus deur middel van die GOR-proses kwellende vraagstukke deeglik bespreek met die doel om konsensus te bereik in terme van doelstellings, beleid en kriteria.

Besluite oor nedersettings en gepaardgaande ontwikkeling is egter altyd gebaseer op waarde beoordelings en norme oor wat beskou word as ideaal of nie-ideaal, of te wel wat beskou word as goed of sleg. Wanneer dit kom by die vasstelling van kriteria wat verband hou met ontwikkeling, byvoorbeeld.

landelike ontwikkeling in hierdie geval moet daar eerstens erken word dat doelwitte en kriteria gebaseer word op subjektiewe waardes en persoonlike sienings van mense.

Een van die belangrike doelwitte van 'n GOR is juis gerig op die bereiking van die hoogste vlak van konsensus wat verband hou met beplanningskriteria, wat gemeenskappe ag as ideaal.

Om dus duidelikheid te kry oor die doelwitte van die mense van 'n bepaalde gebied (in hierdie geval die Dwarsriviervallei), moet daar noukeurig gekyk word na die persoonlike sienings van die mense en hul persepsies oor die omgewing waarin hulle bevind.

Gemeenskappe bestaan in tyd en ruimte en hierdie twee dimensies moet ook in ag geneem word wanneer doelwitte en mikpunte geformuleer word en wanneer voorstelle gemaak word en strategieë neergelê word.

Die gebied wat beplan word, is die ruimte waarin die inwoners hul aspirasies en belange asook hul ideale en waardes, moet uitleef. Dit is dus belangrik dat maksimum deelname van alle inwoners in die gebied in die beplanningsproses verkry moet word. In gevalle waar HOP (Heropbou en Ontwikkelingsprogram) of ander ontwikkelingsforums bestaan, waarop alle belangegroepe

verteenwoordig is, sal dit die geskikte medium wees waardeur die hoogste moontlike gemeenskapsdeelname verseker kan word.

Vir enige gemeenskap om volhoubaar te wees en ook te groei en ontwikkel in ooreenstemming met die belange en ideale van sy inwoners, is daar probleem areas wat konstante aandag verg: die handhawing van bestaande norme, die bereiking van doelwitte en aanpassing. Laasgenoemde behels die aanpassing by ander gemeenskappe en strukture wat belangrik is vir hul eie gemeenskap soos ekonomiese interafhanklikheid, administrasie en finansiële assosiasie. Vir gemeenskappe om dus te groei in ooreenstemming met hul ideale, moet bogenoemde probleme aangespreek word. Daar moet veral aandag gegee word aan die bereiking van gemeenskaplike ideale en sorg moet gedra word dat verhoudinge tussen mense positief bly, daarom dien die beplanningsproses van die GOR as 'n ideale fasiliteerder. Die proses voorsien die nodige wetlike raamwerk en gepaslike deelname en is die medium waardeur gemeenskappe 'n gemeenskaplike verstandhouding kan bereik ten opsigte van waardes, doelwitte en ontwikkelingskriteria.

2.5 Sin van Plek:

Vervolgens word gekyk na die aard en struktuur van plekke en na die betekenis wat mense daaraan heg as gevolg van spesifieke waardering vir die kwaliteite daarvan, om sodoende die Dwarsriviervallei as plek beter te verstaan.

'n Plek kan nie georden of gestruktureer word as daar nie deeglik kennis gedra word van die mens se behoeftes en die waardes wat hulle aan 'n plek heg nie.

Die belangrikheid van 'n plek is juis sy identiteit en deur die beplanningsproses kan geïdentifiseer word wat reeds bestaan, sodat verdere beplanning en bestuur van die gebied op 'n ordelike wyse kan plaasvind. Vir leiding en meer duidelikheid in dië verband word daar gesteun op die insigte van Kevin Lynch en Norberg-Schulz.

Plek is die totaliteit van konkrete dinge wat materiële substansie het, bv. vorm, tekstuur en kleur. Ons wêreld bestaan uit konkrete verskynsels soos mense, diere, bome, dorpe, water, nag en dag, ens. Hierdie substansies bepaal die "omgewingskarakter" wat die essensie van 'n plek is. Plek beteken veel meer as ligging en bestaan uit veel meer as net materiële substansie. Een van die mees fundamentele behoeftes van die mens is om hul bestaan as sinvol te ervaar. In hierdie konteks beteken "sinvol" "die gevoel om te behoort".

Wanneer mense dus identiteit van 'n plek verloor, raak hulle vervreemd van hul verbintenis aan die omgewing en objekte en die natuur word geëvalueer volgens hul verbruikerswaarde. Dit is dus slegs wanneer mense hul identifiseer

met 'n plek, dat hulle sal ophou om vernielsugtig teenoor die omgewing te wees.

Hoe mense hulself met plekke identifiseer en 'n "sin van plek" laat ontstaan, word bepaal deur ekonomiese, sosiale, politieke en kulturele verskynsels. Deur die oprigting van geboue en die ontstaan van nedersettings gee die mens betekenis aan 'n konkrete teenwoordigheid en hul leefomgewing word sodoende meer sinvol.

Wanneer daar gekyk word na die Dwarsriviervallei kom vrae na vore soos:

"Wat beteken die gebied vir die inwoners van die omgewing asook vir die waarnemers ?, en "Wat manifesteer die "sin van die plek?", met ander woorde hoe die eienskappe in die omgewing wat die "stemming van die plek" reflekteer, vasgevang is.

Lynch (1960:131) beskryf "sin" as die mate waartoe 'n plek gesien en onderskei kan word, asook gestruktureer word in tyd en ruimte deur sy inwoners en die mate waartoe daardie struktuur verband hou met die waardes en konsepte van die inwoners: d.i. die harmonie tussen die omgewing, die persoon.se intellektuele vermoëns asook die kulturele boustene: --

Vir enige waarnemer is die "sin van plek" afhanklik van die ruimtelike voorkoms en kwaliteit van 'n plek en die waardes wat daaraan geheg word; dus sal die sin van 'n spesifieke plek verskil vir verskillende waarnemers.

Daar word ook dikwels fundamentele ooreenkomste van dieselfde plek deur verskillende waanemers ondervind en wanneer daar van naderby na die konsep "sin" gekyk word, kan vyf aspekte daarvan onderskei word, naamlik: identiteit, struktuur, kongruensie, transperansie en leesbaarheid.

2.5.1 **Identiteit:**

Die eenvoudigste vorm van "sin" is identiteit. Identiteit is die mate waartoe die persoon 'n betrokke plek sien as "anders" van ander plekke wat 'n karakter van sy eie het. Lynch verwys na hierdie kwaliteit as " *a convenient peg to hang personal memories, feelings and values on*" (Lynch 1960:131).

2.5.2 **Struktuur:**

'n Verdere element van sin is struktuur - die sin van hoe dele inmekaar gevoeg word. Identiteit en struktuur is daardie aspekte van die nedersettingsvorm wat mense toelaat om die ruimtelike patroon in 'n tydraamwerk te sien.

Die ruimtelike struktuur van 'n nedersetting is belangrik vir oriëntasie en vir die blywende indruk van die nedersetting. In sy boek "**The Image of the city**" het Lynch voorgestel dat die fisiese strukturende kenmerke wat 'n belangrike rol speel in die voorsiening van 'die beeld van 'n plek', geklassifiseer kan word in vyf elemente naamlik:

2.5.2.1 **Roetes:**

Dis die kanale van beweging byvoorbeeld paaie, riviere, spoorweë ens. Roetes met duidelike oorsprong en eindpunte het sterk identiteite en help om gebiede met mekaar te verbind.

2.5.2.2 **Distrikte:**

Dit is klein tot groot dele van natuurgebiede of stedelike ontwikkeling wat 'n eenvormige karakter het. Sommige fisiese eienskappe bepaal ook distrikte byvoorbeeld topografie, vorm, ruimte, gebruike ens.

2.5.2.3 **Nodus:**

'n Plek van hoë toeganklikheid, aktiwiteit en geleentheid; 'n strategiese punt wat 'n fokuspunt vorm, byvoorbeeld nedersettings in 'n landelike landskap.

2.5.2.4 **Landmerke:**

Eksterne punte van verwysing of fisiese objekte. Dis tekens van identiteit en struktuur waarop staatgemaak word sodat 'n reis alhoemeer bekend word.

Daar moet egter onthou word dat "sin van plek" meer behels as net die aspekte wat genoem was. In sy boek "**Managing the sense of a region**" het Lynch die ontwerp van die omgewing en die ontferming oor die estetika en vorm aangespreek. Hy verwys na die gebrek aan tyd en aandag wat bestee

was aan hoe die omgewing ons alledaagse lewe beïnvloed, asook ons sintuie vir sien, hoor, ruik en voel. "Natural scenery has a powerful influence on our perceptions of places, and we experience it through all our senses"

(Hough1990:20). Daarom is dit belangrik dat met die beplanning vir die Dwarsriviervallei, alle negatiewe impakte op die gebied in ag geneem sal moet word. Die negatiewe impakte wat verband hou met toekomstige ontwikkeling moet veral aandag geniet. So sal die stimulering deur ontwikkeling van die gebied se toerisme potensiaal daartoe lei dat verkeersvloei na die gebied sal toeneem wat verkeersgeraas sal veroorsaak en sodoende negatief sal inwerk op die rustige atmosfeer van die vallei.

Die volgende kwaliteite dra ook by om nedersettingsvorm met ander kenmerke van hul lewens te verbind: Kongruensie, Transparansie en Leesbaarheid.

2.5.3 **Kongruensie:**

Lynch beweer dat kongruensie die persepsuele grondslag in 'n sinvolle omgewing is. Dit is hoe mense plek koppel aan funksie.

2.5.4 **Transparansie:**

Hierdie aspek verwys na die mate waartoe die werking van verskillende funksies, aktiwiteite, sosiale en natuurlike prosesse wat binne die nedersetting plaasvind, direk waargeneem kan word.

2.5.5 Leesbaarheid:

Dit verwys na die fisiese kenmerke wat mense herken byvoorbeeld die vorms van dakke, kleur, vensters, deure ens. wat spesifiek aan hul plek behoort.

Kongruensie, transparansie en leesbaarheid is komponente van "sin" wat 'n nedersetting volgens nie-ruimtelike konsepte en waardes beskryf.

2.6 Verandering en Identiteit:

Volgens Norberg-Schulz (1985:170) is daar oor die algemeen drie kategorieë van verandering nl. sosiale, praktiese en kulturele veranderinge. Al drie hierdie kategorieë het omgewingsimplikasies en as gevolg hiervan moet dit dus konkretiseer op 'n manier wat die sin van plek respekteer, anders sal die plek sy identiteit verloor. Kulturele en sosiale veranderinge word gemanifesteer deur middel van die praktiese uitwerking wat dit het. Daar moet dus gekyk word na hoe ekonomiese, sosiale, politieke en kulturele intensies verkonkretiseer word sodat dit op 'n manier geskied wat die "sin" van die plek respekteer. Die uitdaging is egter om die "sin" van die plek vas te stel en om dit te probeer respekteer in enige nuwe ontwikkeling.

Soos gesien op Foto 11, is 'n nuwe gebou (wynkelder) wat naby Languedoc opgerig is, versteek deur 'n heuwel sodat dit nie afbreuk doen aan die visuele kwaliteit van die omgewing soos daar met die pad langs deurbeweeg word nie. Dit is dus 'n manier van landskapering om die 'harde' voorkoms van geboue te versag. Dit is veral 'n aspek wat baie aandag moet geniet met die oprigting van nuwe geboue in die vallei. Die gebou op Foto 12 is egter net so gelaat wat grootliks sigbaar is vanaf die pad en sodoende afbreuk doen aan die omgewing. Daar kan dus gesê word dat die "sin van plek" nie in hierdie opsig respekteer was nie. Die vraag wat dus deurentyd gevra moet word, is wat die identiteit is wat bewaar moet word en hoe verandering (nuwe ontwikkelinge) hierby aangepas moet word. Dit is dus belangrik dat die primêre strukturele eienskappe, soos die manier hoe geboue opgerig word, beskerm moet word om die plaaslike kwaliteit en die stemming van die plek te beskerm. Dis hierdie stemming wat mense bymekaar hou in 'n plek en wat die waarnemer oplet as 'n spesifieke inherente kwaliteit van 'n plek.

Beplanners en ontwerpers het in die verlede meer gefokus op die veranderende nedersettingspatroon, terwyl geen pogings aangewend was om die sinvolheid van die omgewing te verbeter deur die inwoners bewus te maak van hul eie waardering vir hul omgewing nie. Die doel is dus om 'n gemeenskaplike verstandhouding oor die "goedheid" van die plek te ontwikkel, om te help om dit beter te bestuur en te beplan.

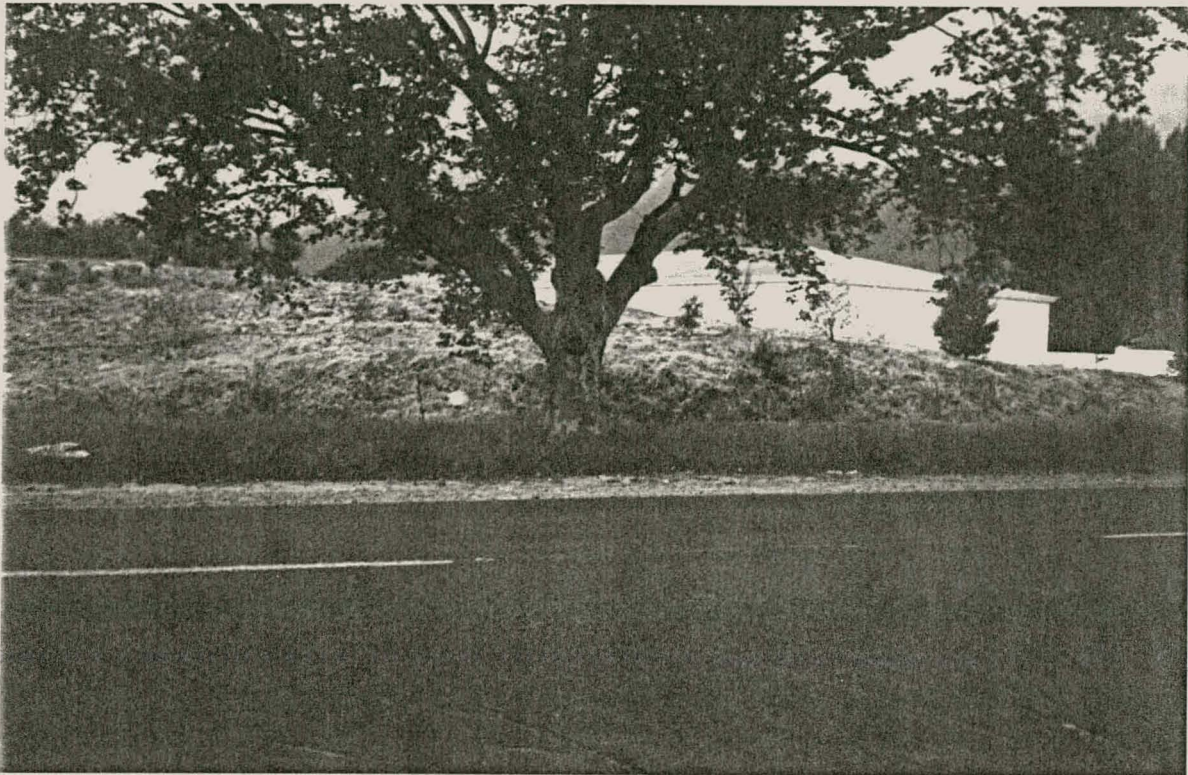

Foto 11: Gebou versteek agter 'n heuwel, sodat dit nie afbreuk doen aan die omgewing nie.

Foto 12: Hierdie gebou is heeltemal blootgestel, met geen landskapering om die "harde" voorkoms in die omgewing te verberg nie.

Lynch (1960:142) beweer dat 'n " *good settlement is one in which continuity of the complex ecology of the settlement is maintained whilst progressive change is permitted*". " *The fundamental good is the continuous development of the individual or the small group and their culture: a process of becoming more complex, more richly connected, more competent, acquiring and realizing new powers, intellectual, emotional, social and physical*"... " *If human life is a continued state of becoming, then its continuity is founded on growth and development. If development is a process of becoming more competent and more richly connected then an increasing sense of connection to one's environment in space and in time is one aspect of growth. So that settlement is good which enhances the continuity of a culture and survival of its people, increasing a sense of connection in time and space, and permits or spurs individual growth: development, within continuity, via openness and connection*".

2.7 Kriteria vir die afbakening van die ondersoekgebied

Streke verskil egter onderling baie in hul ekonomiese ontwikkelingspeil, rykdom aan natuurlike hulpbronne en ander ontwikkelingsmoontlikhede, sodat die aard van 'n streeksopname van streek tot streek sal verskil. In die geval van die Dwarsriviervallei, waar die huidige aktiwiteite primêr landbou van aard is, spreek dit vanself dat hierdie aspek deeglike oorweging sal geniet.

Ontwikkelingsvoorstelle vir 'n gebied kan alleenlik doeltreffend geskied indien so 'n gebied behoorlik afgebaken en geïdentifiseer is.

Fair (1957:27) beweer dat "*a region is no absolute phenomenon. Nor is it a single observable element of landscape. It is the creation of men's minds, it is a concept, an area homogeneous in terms of specific criteria, and it is the investigator who selects the criteria in terms of the problem he is studying*"

Wat ookal die kriterium, "*it must possess a strong community of interest or regional consciousness*" (Fair 1951:9).

Die voordiehandliggendste kriterium vir die beskouing van die Dwarsriviervallei is as geografiese eenheid: hierdie vrugbare vallei met sy besproeiingslandbou is omring deur berge en dus doeltreffend gebuffer van enige omliggende streke. Die Dwarsrivier met sy omringende berge gee dus aan die gebied daardie mate van interne eenheid en homogeniteit om dit van ander aanliggende streke te onderskei.

Ander fisiese maatstawwe soos reliëf, grondvrugbaarheid en beskikbaarheid van besproeiingswater vorm deurslaggewende nuwe-kriteria wat meehelp om die menslike bedrywighede te beïnvloed, 'n eie individualiteit te verleen en sodoende 'n eie streeksbewussyn by die inwoners van die gebied te kweek.

Fair (1957:32) beweer dat " River basins .....become recognised as suitable planning regions not only for water-development, but for many other purposes as well. The region as a homogeneous and natural unit was generally regarded as ideal for comprehensive planning". Met die " was" word geïmpliseer dat die rivierkom nie tans meer as so 'n ideale eenheid beskou word nie. Voorts wys Fair (1957:32-33) daarop dat Dickinson en Friedmann voel dat nie alleen die begrensing van die periferie van wesenlike belang is nie, maar dat die middelpunt of die kern van die area die bepalende faktor is en dat "the emerging pattern of the economy is built up increasingly around the city region with its dense urban core, its less densely populated outer ring and its satellite communities, and the whole units becomes interdependant with other similar city regions. In short, Friedmann shifts the emphasis from natural resources to metropolitan resources.....and proposes that the logical area unit for carrying out comprehensive development planning below the national level is the city or metropolitan region". In die Dwarsriviervallei is daar geen dorp met so 'n wydvertakte invloed dat dit as kriterium by die afbakening van die gebied beskou kan word nie.

Fair wys egter daarop dat Friedmann toegee dat in oneweredig ontwikkelde lande die metropolitaanse gebied 'n onvoldoende oppervlakte-eenheid is en dat spesiale probleme mag ontstaan buite die onmiddellike invloedssfeer van die stedelike gebied.

Veel eerder as om Friedmann se stads- of metropolitaanse gebied of Fair se dreineringsseenheid as maatstaf te gebruik, berus die afbakening van die Dwarsriviervallei op die menslike gebruike van die gebied. Die ekonomie van die gebied berus naamlik grootliks op besproeiingslandbou. Water en grondvrugbaarheid is hoofsaaklik die bepalende faktore in die wel en wee van die inwoners van die vallei.

2.8. Teoretiese beskouing oor die kenmerke van die ekonomiese groei en ontwikkeling van landelike gebiede.

Die Dwarsriviervallei kan as 'n suiwer landelike gebied, waar die hoof ekonomiese aktiwiteit alles om intensiewe besproeiingslandbou draai, beskou word. Die vier nedersettings wat daar voorkom is bloot ter ondersteuning van die landbou. Volgens die gegewens oor die plaaslike ekonomie (1991 syfers), dui dit daarop dat die landbousektor 63,9% van die werksgeleenthede verskaf, gevolg deur die diensesektor met 15,6%, terwyl 4,6% werkloos was (Zietsman et al:1999:3).

Ten einde te bepaal in watter stadium van ontwikkeling die Dwarsriviervallei verkeer om sodoende positiewe voorstelle vir toekomstige ontwikkeling te maak, word in hierdie hoofstuk die kenmerke van die ekonomiese groei en ontwikkeling van landelike gebiede uiteengesit om te help dat beplanning vir die gebied op 'n sinvolle en ordelike wyse geskied.

2.8.1 Die algemene aard van die probleem van landelike ontwikkeling

In Suid-Afrika en ook die buiteland, het mense gedurende die afgelope jare meer bewus geword van die ekonomiese toestand van hul omgewings. Hierdie bewuswording spruit grootliks uit die snelle tempo waarteen verandering op alle terreine plaasgevind het. Groot en vinnige veranderinge op ekonomiese gebied is vandag normale verskynsels in Suid-Afrika. Hierdie verandering is veral in die groter stedelike sentra skouspelagtig en uiterlik waarneembaar, maar in hierdie proses het die landelike gebiede nie onaangeraak gebly nie. Trouens, baie landelike gemeenskappe beleef veranderinge wat tot die kern van hul ekonomiese bestaan deurdring. Gedurende die afgelope paar dekades word daar al meer besef dat, soos Robertson(1962:13) dit stel "economic development is never an even process". Dit is so omdat ekonomiese ontwikkeling nie oral teen dieselfde tempo plaasvind nie.

2.8.2 Friedmann se ontwikkelingstreke:

Volgens Friedmann (1966:41) kan vyf tipes ontwikkelingstreke geïdentifiseer word, nl:

- (a) **Kern of metropolitaanse** streke wat gekenmerk word deur die groot konsentrasie van ekonomiese aktiwiteite en begrens word deur die dagreis van werkers binne die streek.
  - (b) **Grensstreke** wat gekenmerk word deur die ontginning van nuwe hulpbronne en op daardie tydstip moontlikhede inhou vir verdere
-

ontwikkeling.

- (c) **Stygende oorgangstreke** wat gewoonlik ontwikkelde landbougebiede behels en waar die inwoners 'n betreklike hoë lewensstandaard handhaaf.
- (d) **Dalende oorgangstreke** waar die lewenspeil laag is en die per capita inkomste 'n geleidelike relatiewe agteruitgang toon.
- (e) **Spesiale Probleemstreke** wat bepaalde ontwikkelingsmoontlikhede inhou, vir byvoorbeeld ontspanning of 'n spesifieke probleem, wat ontwikkeling vertraag of weerhou.

As gevolg van die uiteenlopende probleme wat in die onderskeie streke aangetref word, sal verskillende metodes gevolg moet word om die probleme die hoof te bied en om planne vir die toekoms op te stel. Die ontwikkelingsplanne vir die onderskeie streke sal ook nie noodwendig dieselfde vorm aanneem nie (Viljoen 1969:25).

Al hierdie streke het hul eie spesifieke ontwikkelingsprobleme. In stygende oorgangstreke val die klem bv. op landbouprobleme, die instandhouding en verbetering van die infrastruktuur van die streek sowel as beperkte nywerheidsvestiging (Viljoen 1969:25).

In die lig van bostaande is dit dus logies dat daar eers bepaal sal moet word met watter tipe ontwikkelingstreek die Dwarsriviervallei geassosieer word.

2.8.3 Die Dwarsriviervallei as 'n spesiale probleemstreek:

Volgens Friedmann (1966:43) vereis hierdie streke 'n gespesialiseerde ontwikkelingsbenadering as gevolg van hul uitsonderlike ligging of hulpbronne. Die gebied se besonderse natuurskoon is veral 'n hulpbron wat bewaar en behoue moet bly. Die kwaliteit en karakter van die landskap sal agteruitgaan as daar nie 'n doeltreffende bestuursmeganisme vir die hele gebied ingestel word nie.

Die vallei het veral twee belangrike aspekte wat spesiale aandag moet geniet:

- Die funksionering van die nedersettings as 'n sosiale eenheid en die handhawing van die huidige nodale nedersetting struktuur, en
- oorhoofse bestuur van al vier nedersettings en die omgewing.

2.8.4 Die Dwarsriviervallei as stygende oorgangstreek:

Na aanleiding van wat gesê is oor die kenmerke van die ekonomiese groei en ontwikkeling van landelike gebiede, word tot die slotsom gekom dat die Dwarsriviervallei ook as 'n stygende oorgangstreek, na aanleiding van Friedmann (1966:41), beskou moet word omdat die oorgrote meerderheid van die Dwarsriviervallei se ekonomies aktiewe bevolking in die landbou betrokke is en omdat nywerheidsontwikkeling baie gering is.

Die Dwarsriviervallei is 'n landelike gebied, wat in die landbou hinterland van die Metropolitaanse gebied van Kaapstad voorkom. Die ekonomiese

belangrikhede van die Dwarsriviervallei moet dus in perpektief, saam die groter streek waarvan hy deel uitmaak, gesien word omdat die beplanning van hierdie breër konteks 'n invloed sal hê op die ontwikkelingsneigings/kragte van die vallei.

In wese is die ekonomiese bedrywighede van die gebied primêr landbou, waarvan die plaaslike sekondêre en tersiêre bedrywighede oorwegend vir hul bestaan afhanklik is. Dit spreek dus vanself dat ontwikkelings in die landbou die plaaslike afhanklike bedrywe sal beïnvloed.

Spesiale maatreëls kan getref word om die ontwikkeling van veral die sekondêre sektor in die vallei te stimuleer. Hiermee word egter nie bedoel om die Dwarsriviervallei 'n sekondêre nywerheidskarakter te gee nie. Slegs beperkte nywerheidsvestiging soos die verwerking van plaaslike landbouprodukte kan 'n groot stimulant wees vir die interne sekondêre ontwikkeling.

Viljoen (1969:25) sê dan ook, na aanleiding van Friedmann (1966:41) se stygende oorgangstreek, dat die klem by die beplanning van sulke gebiede op "die instandhouding en verbetering van die infrastruktuur sowel as beperkte nywerheidsvestiging" moet val.

2.8.5 Die organisatoriese struktuur by stygende oorgangstreke

Met betrekking tot stygende oorgangsgebiede is Viljoen(1969:41) van mening dat " 'n behoorlike geformuleerde ontwikkelingsbeleid voldoende sal wees om die ontwikkeling van die betrokke gebied in 'n voorafbepaalde rigting te stuur. Die beleid sal onder meer die volgende aspekte dek: boerderypraktyke, onderwys, hospitaaldienste, vervoer en paaie, waterbewaring en besproeiing, asook behuising".

Tans is die verantwoordelikheid van sommige van hierdie aangeleenthede dié van die plaaslike regering, terwyl ander by die Distriksraad en Sentrale regering berus en soos bespreek, beklemtoon dit weereens die behoefte wat daar aan oorhoofse beplanning bestaan (wat deur een plaaslike owerheid moontlik gemaak kan word).

2.9 Die Biostreek beplanningsbenadering

Biostreekbeplanning is 'n benadering wat kan help om probleme te oorkom wat geassosieer word met gefragmenteerde besluitneming en sodoende integreer dit verskeie ad hoc benaderings tot grondgebruikbeplanning, ontwikkeling en bewaring.

Biostreekbeplanning vervang nie of neem nie die plek in van bestaande beplanningsstrukture, sisteme of wetgewing nie, maar komplementeer bestaande meganismes of programme. Dit bied die geleentheid vir die implementering van verskillende modelle of benaderings tot streeksbeplanning, wat ruimtelike vorm gee aan biostreek beplanningsbeginsels; soos biosfeer reservate, geïntegreerde bewaring, ekosisteem beheer benadering, ens. Enige van hierdie modelle kan gekies of aangeneem word as gereedskap om volhoubare ontwikkeling op streekskaal te bevorder afhangende van die plaaslike gemeenskappe se omstandighede, behoeftes en voorkeure.

Die World Resource Institute (WRI) (1992 p.100), definieer 'n biostreek as "**an area which is large enough to maintain the integrity of the region's biological communities, inhabitants and ecosystems; to support important ecological processes,... and to include the human**

communities involved in the management, use and understanding of biological resources. 'n Biostreek word ook deur sy mense gedefinieer as 'n

plek waarin die inwoners die reg het om hul eie ontwikkeling te bepaal en dat dit 'n unieke kulturele identiteit moet hê. Die afbakening van 'n biostreek is dus gebaseer op beide natuurlik wetenskaplike en menslike oorwegings. Die natuurlike eienskappe behels klimaat, opvanggebiede, dier en plant geografie terwyl dit menslike eienskappe, demografie, kultuur en ekonomie ook insluit. Dit is ook belangrik om daarop te let dat biostreek grense nie hoef ooreen te stem met bestaande administratiewe en politieke grense nie, maar dat dit een

of meer administratiewe gebiede of selfs dele van aanliggende administratiewe gebiede kan insluit.

Daar was wêreldwyd verskeie programme ontwikkel om biostreek beplanningsbeginsels op streek en plaaslike vlakke te implementeer. Een van hierdie programme is die "Man and the Biosphere Program" (MaB) wat van stapel gestuur was in 1971 deur die United Nations Education, Scientific and Cultural Organisations (UNESCO), as 'n wêreldwye program wat handel oor die mens-omgewing interaksies. Ondersoeke van hierdie MaB-program is ontwerp om onder andere praktiese probleme op te los betreffende hulpbronbestuur en het ten doel om die mens te help om die struktuur en funksionering van ekosisteme beter te kan verstaan. Die belangrike bestanddeel van die MaB-program is die betrekking van besluitnemers en plaaslike inwoners in navorsingsprojekte en om verkillende dissiplines van die sosiale, biologiese en fisiese wetenskappe bymekaar te bring in 'n poging om komplekse omgewingskwessies saam op te los (Miller: 1996).

Verskeie programme is ontwikkel om die biostreek beplanningsbeginsels op streeks-en plaaslike vlak te implementeer en een van die bekendste programme is die biosfeer reservaat konsep.

2.10 Die biosfeer reservaat konsep

Daar is drie primêre funksies van Biosfeer reservate:

- ♦ **Ontwikkeling:** om ekonomiese en menslike ontwikkeling te bevorder wat sosio-kultureel en ekologies volhoubaar is.
- ♦ **Bewaring:** Om 'n bydrae te lewer tot die bewaring van landskappe, ekosisteme, spesies en genetiese biodiversiteit.
- ♦ **Logistieke ondersteuning:** om navorsing te ondersteun, en omgewings opvoeding en opleiding te onderskraag.

Deur die kombinerings van hierdie drie funksies is biosfeer reservate 'n goeie voorbeeld van die integrering van volhoubare ontwikkeling en bewaring.

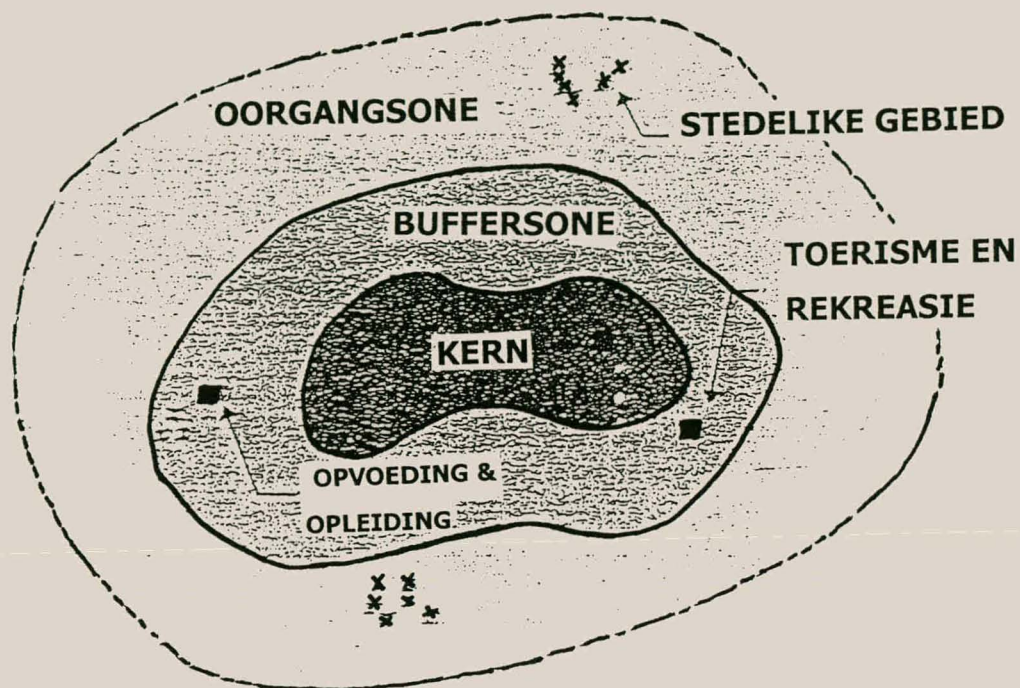
(UNESCO: 1996). Om hierdie funksies te vervul bestaan biosfeer reservate uit

drie interverwante sones naamlik: die **kern area**, die **buffersone** en die

oorgangsarea. Die skematiese sonering van 'n model biosfeer reservaat word aangedui in Figuur 7. Hierdie sones kan op verskillende maniere toegepas word

om voorsiening te maak vir geografiese toestande en beperkinge. Dis ook

hierdie aanpasbaarheid van die biosfeer reservaat konsep wat een van sy sterkpunte is.

Figuur 7: Die Biosfeerreservaat model

Bron: Konsep Ruimtelike Ontwikkelingsraamwerk vir die Dwarsriviervallei (1998)

Fisies moet elke biosfeer reservaat **een of meer kern areas** bevat wat beskermde areas is vir die bewaring van biologiese diversiteit, 'n duidelik geïdentifiseerde **buffersone** wat die kern area omring en aktiwiteite soos rekreasie eko-toerisme en toegepaste en basiese navorsing behels en 'n **buigbare oorgangsarea** wat 'n verskeidenheid van landbou aktiwiteite kan behels, of nedersettings waarin verskeie belange groepe soos plaaslike gemeenskappe, wetenskaplikes, nie-regeringsorganisasies saamwerk om die area se hulpbronne te bestuur en op 'n volhoubare wyse te ontwikkel.

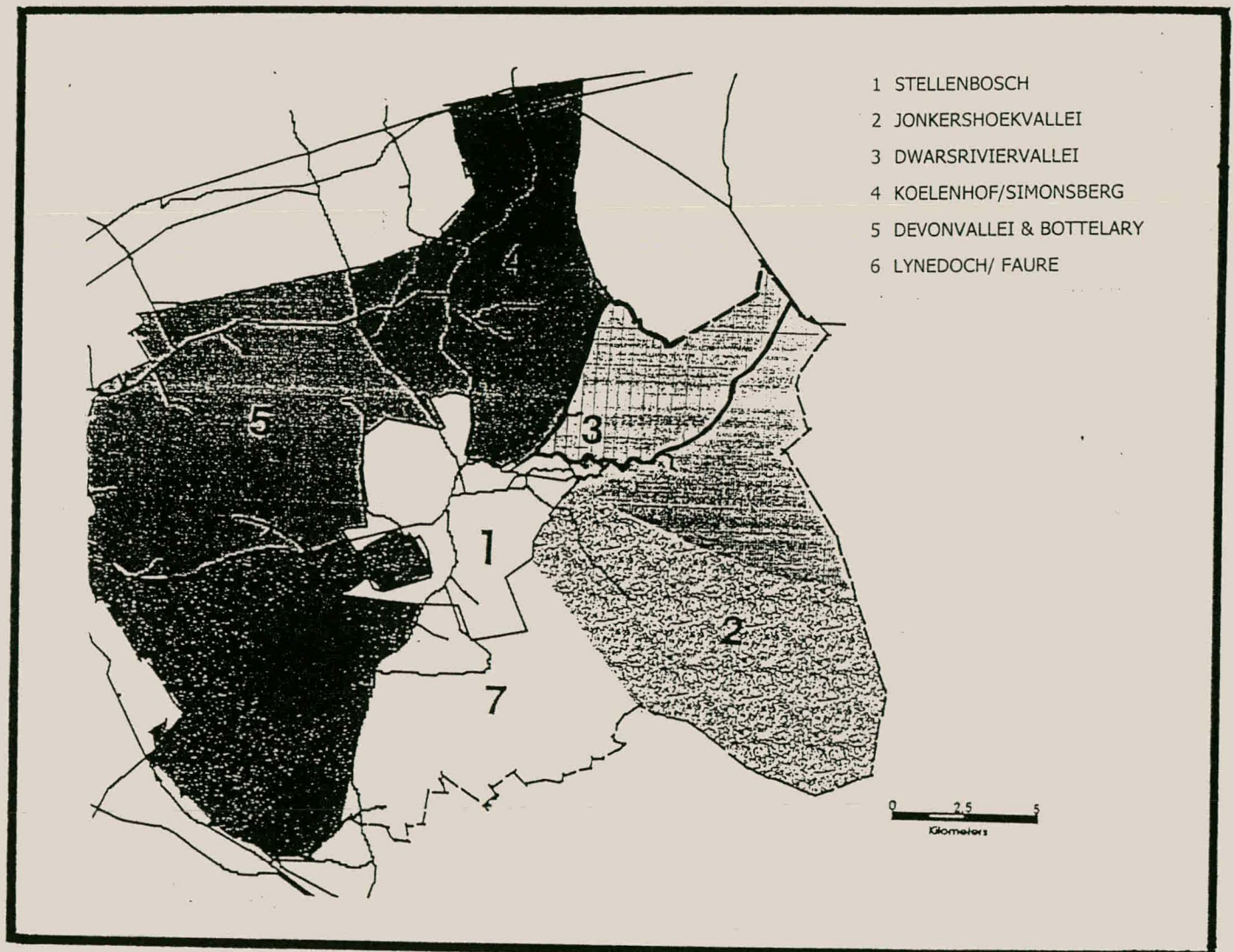
Dis dan op grond van hierdie biosfeer reservaat struktuur waar daar gepoog sal word om die Dwarsriviervallei af te baken, met die verskil dat dit op 'n klein gebied toegepas gaan word. Alhoewel die Dwarsriviervallei 'n relatief klein gebied is blyk dit dat die toepassing van die beginsels van die biosfeer reservaat wel 'n nuttige raamwerk skep vir beplanningsdoeleindes.

2.11 Die Stellenbosch omgewings-en substreek Plan:

Die Stellenbosch omgewings-en substreek plan is een van die agt substreekplanne wat deur die eertydse Wes Kaapse Streeksdiensteraad (SDR), binne sy jurisdiksiegebied, d.i. die Kaapse Metropolitaanse Streek (KMS) geïnisieer is. Die Wes Kaapse Streeksdiensteraad is onlangs (1995) vervang deur die Wynland Streeksdiensteraad en Kaapse Metropolitaanse Raad en daar is beoog dat hierdie owerhede sou voortgaan om te verseker dat beplanning op distriks-en plaaslike vlak gelei en gekoördineer sal word deur die ontwikkelingsprioriteite van die groter metropolitaanse streek.

Hierdie plan moet egter onderneem word in ooreenstemming met die beginsels en doelwitte van die Metropolitaanse Ontwikkelingsraamwerk. Die doel van die Stellenbosch omgewings-en substreekplan is om te verseker dat die streek se skaars ekonomiese en biofisiese hulpbronne optimaal benut word, sodat die welstand van die mense van die omgewing verbeter kan word en die

volhoubaarheid van die omgewing verseker kan word. In hierdie plan was ook voorgestel dat die Stellenbosch distrik in sewe beplanningsones verdeel moet word, soos gesien in Figuur 8. Die studie gebied is dus beplanningsone nommer 3 volgens Figuur 8.

Figuur 8: Beplanningsones van Stellenbosch

Bron: Die Konsep Ontwikkelingsraamwerk vir die Dwarsriviervallei(1998).

2.11.1 'n Opsomming van die doelwitte van die Stellenbosch omgewings-en substreek plan:

- Die plan handel oor die grondgebruik in die substreke, interverhoudings tussen stedelike, natuurlike en landbou areas en die voorsiening van grootmaatsdienste en groot publieke investerings.
- Die plan moet sluit in doelwitte vir die toekomstige ontwikkeling van die streek en besluite omtrent die gebruik van hulpbronne sodat die oordeelkundige gebruik van hulpbronne kan bydra tot die bereiking van die doelwitte (byvoorbeeld die plan moet normatiewe leiding voorsien vir die besluite oor tyd).
- Die plan sluit in die keuses omtrent die toewysing van fondse, byvoorbeeld die publieke sektor beleggings moet geprioritiseer word volgens:
  - die mees dringende behoeftes van die streek en
  - beleggings wat die grootste impak kan hê op die welstand van die streek se bevolking (d.w.s. steun die ekonomiese faktore met die grootste potensiaal vir die stimulering van ekonomiese groei).
- In hierdie plan moet daar voorsiening gemaak word vir die bestuur van die verhouding tussen stedelik, landelik en natuurlike areas in die hele Stellenbosch omgewing. Daar moet byvoorbeeld bepaal word waar stedelike uitbreiding nie moet voorkom nie sodat plekke met visuele aantreklikheid, waardevolle landbougrond en plekke met 'n ryk biodiversiteit beskerm word.

- Hierdie plan vervat ook besluite omtrent die stedelike struktuur sodat grond, gebruiksinfrastruktuur (bv. paaie, water en elektrisiteitsvoorsiening en sanitasie) en sosiale infrastruktuur (bv. skole, sportvelde) ten volle benut word en sodat werk, inkopie geleenthede, opvoeding, gesondheid en rekreasie fasiliteite en basiese dienste maklik toeganklik is vir inwoners van die substreek.

2.12 Die Strategiese beplanningsbenadering :

In die geval van beplanning op distriksvlak word 'n strategiese beplanningsproses gevolg vir die opstel van die Ruimtelike Ontwikkelings-raamwerk vir die Dwarsriviervallei. 'n Strategiese beplanningsproses behels die seleksie en ondersoek van probleme en kwessies van strategiese belang, die daarstelling van doelwitte en mikpunte in ooreenstemming met die kwessies geïdentifiseer, en die formulering van beleide en strategieë wat uiteensit hoe doelwitte en mikpunte bereik moet word. Die Stellenbosch omgewings-en substreekplan word egter voorberei volgens strategiese beplanningsbeginsels.

Die hoof kenmerke van die strategiese beplanning word vervolgens kortliks bespreek.

2.12.1 **Landbou:**

Die Stellenbosch omgewing het 'n besonderse voordeel wat betref die landbou as gevolg van sy natuurlike hulpbronne (bv. vrugbare grond, gunstige klimaatstoestande en volop water). Die landbou voorsien bykans 55% van die werksgeleenthede in die streek. Die landbou produksie potensiaal van die streek word bedreig deur die onoordeelkundige en ruimte ekstensiewe stedelike uitbreiding wat vinnig besig is om vrugbare grond te steriliseer. Daar moet egter na maniere gesoek word om grond te beskerm teen omgewings- onsensitiewe ontwikkelings om die vinnig groeiende bevolking te kan akkommodeer.

2.12.2 **Bevolking:**

Die tempo van die bevolkingsgroei (1.8 - 2.4% per jaar) van Stellenbosch en die substreke is baie hoog, wat die pas aangee vir nuwe stedelike bestuursprobleme (bv. in terme van grond en infrastruktuur behoeftes) en die klem laat val op die behoefte vir effektiewe vooruitbeplanning. As gevolg van hierdie tempo van bevolkingstoename sal daar 'n toenemende aanvraag wees na gesondheids-, opvoedkundige- en maatskaplike dienste en omdat die bevolkingstoename die meeste is onder die armste deel van die bevolking, sal daar ook 'n toenemende behoefte aan behuising wees.

2.12.3 **Behuising:**

Volgens die Konsep Ruimtelike Raamwerk en beleid van die Stellenbosch omgewing en substreek (1995), was daar ongeveer 3000 families in Stellenbosch omgewing en substreek wat nog nie geakkommodeer is nie. Hierdie toestand sou egter lei tot sosiale onstabiliteit en swak gesondheidstoestande van gemeenskappe wat hul arbeidsvermoë, verdienste potensiaal en ook hul kans op die verbetering van hul lewenstoestande negatief kan beïnvloed.

2.12.4 **Die natuurlike omgewing**

Die natuurlike areas van Stellenbosch omgewing-en substreek is baie waardevol a.g.v. verskeie redes o.a.

- Die natuurlike areas van Stellenbosch omgewing-en substreek bestaan uit fynbos, wat een van die wêreld se ses plant koninkryke is wat slegs 0,06% van die aarde se oppervlakte bedek en die hoogste aantal plant spesies per oppervlakte area het. Die bewaring van die biodiversiteit van die fynbos biome is dus van internasionale belang.
- Die natuurlike areas van Stellenbosch distrik is 'n belangrike rekreasie bate vir die plaaslike inwoners sowel as vir die inwoners van die breër Kaapse Metropolitaanse Gebied.

- Die mooiheid van die omgewing en die natuurlike gebiede is 'n belangrike trekpleister vir toeriste en ook die mees belangrikste aantrekkingskrag vir toerisme.

2.12.5 **Vervoer**

- Alhoewel Stellenbosch goed bedien is met streek toegangspaaie, konvergeer hierdie paaie feitlik almal in die kern van die dorp, wat verkeersprobleme veroorsaak en sodoende die historiese bekoring en omgewingskwaliteit van die dorp ondermyn.
- Die inkopie geleenthede van Stellenbosch het in die historiese kern ontwikkel, wat omring word deur woonbuurte en die landelike nedersettings. Daar is dus 'n konsentrasie van kommersiële en gemeenskapsfasiliteite in die sentrale deel van die dorp. 'n Groot deel van die inwoners uit die landelike gebiede beskik nie oor 'n eie vervoermiddel nie en tesame met swak openbare vervoer dienste veroorsaak dit dat hierdie gemeenskappe beperkte toegang het tot die stedelike geleenthede.
- Dienste soos water, elektrisiteit en riolering word nie maksimaal benut nie a.g.v. die lae digtheid, gefragmenteerde aard van stedelike ontwikkeling. Hierdie tipe ontwikkeling benodig langer pype en elektrisiteitskabels en geld wat hieraan gespandeer word, kan eerder gebruik word om in ander gemeenskappe se behoeftes te voorsien

2.12.6 Gemeenskapsfasiliteite

- Die vinnige toename in bevolkingsgetalle van die Stellenbosch omgewing-en substreek beteken dat daar toenemende behoeftes aan gesondheid, opvoeding en welsynsdienste gaan wees (veral onder die jongmense, want dit is die sektor wat die vinnigste toeneem). 'n Ernstige probleem wat in ag geneem moet word, is dat daar minder fondse vir sosiale fasiliteite en vir dienste voorsiening beskikbaar sal wees.

2.12.7 Toerisme

- Die Stellenbosch omgewing en substreek het 'n uitsonderlike toerisme potensiaal. Afgesien van Kaapstad is Stellenbosch die mees belangrikste toerisme bestemming in die Wes Kaap.
- Die toerisme bedryf is van groot ekonomiese waarde vir Stellenbosch. Die volgende probleme en geleenthede was geïdentifiseer wat in ag geneem moet word, om te verseker dat die maksimum voordele uit die toerisme bedryf verkry word:
  - Die mooiheid van die natuurlike omgewing en landbou areas van Stellenbosch en omgewing moet handhaaf word. Hierdie gebiede moet beskerm word teen ontwikkeling wat afbreuk doen aan die omgewings-kwaliteit en

-historiese geboue in en om Stellenbosch moet bewaar word.

Die hoof kenmerke van die strategiese beplanning was kortliks bespreek. Die identifisering van die kenmerke is dus 'n belangrike aspek in die proses van die opstel van 'n Ruimtelike Ontwikkelingsraamwerk vir 'n gebied (soos vir die Dwarsriviervallei), sodat doelwitte en mikpunte van strategiese belangrikheid vir die gebied opgestel kan word, en beleid en strategieë uiteengesit kan word oor hoe hierdie doelwitte bereik kan word.

2.13 'n Onderzoek na die nodigheid vir die bewaring van landbougrond in die Dwarsriviervallei:

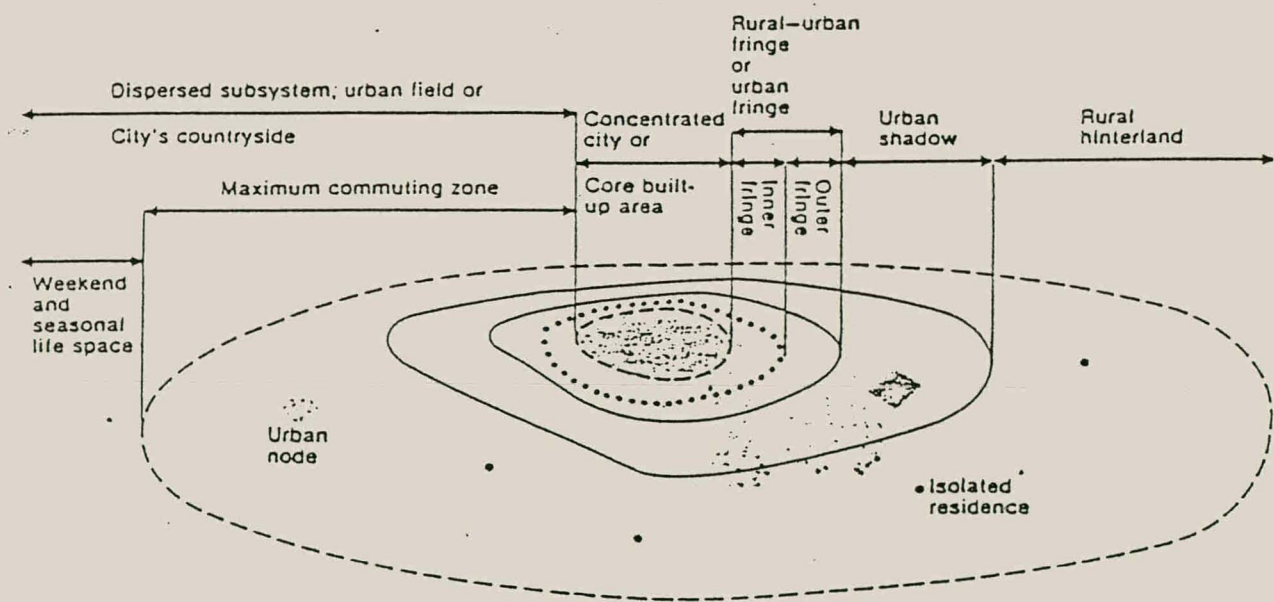
Die vinnige verlies van landbougrond as gevolg van stedelike uitbreiding sal nie noodwendig lei tot 'n ernstige voedsel tekort nie, maar landbougrond het egter ander eienskappe soos aantreklikheidswaarde en vervul sekere funksies binne 'n gebalanseerde ekonomie en onderhoubare gebied wat dit veral bewaringswaardig maak.

2.13.1 Bryant se model:

Volgens Bryant et al (1982:14) se model (Figuur 9), vorm die binne en buite rand van die dorp of stad die stedelike randgebied wat hy die "urban rural fringe" noem. In die binne rand is die grond byna oorgegee aan stedelike

gebruike en aan die buite rand is die landelike gebruike steeds dominant. Nog verder lê die stedelike skadu area waar daar min fisiese tekens van die invloed van die stad is. Uiteindelik loop die skadu rand oor na die plattelandse hinterland, waar die invloed van die stad nog steeds gevoel word deur byvoorbeeld stedelinge wat hier vakansie eiendom besit.

Om 'n stedelike gebied is die karakter van grondgebruik effens anders. Daar kom byvoorbeeld gemengde grondgebruike soos kleinhoewes en toerisme fasiliteite voor. Die gebied rondom die stedelike area word dus die stedelike randgebied genoem.

Figuur 9: Die struktuur van die stedelike randgebied (Bryant et al.1982:12)

2.13.2 Die stedelike randgebied

In die randgebied kan die grondgebruike nog as stedelik nog as landelik beskryf word. Pryor (1968, 206) het dit beskryf as die sone van oorgang in grondgebruik, sosiale en demografiese patrone wat voorkom tussen die beboude area van die stedelike en voorstedelike gebied van 'n stad of dorp en die landelike hinterland, gekenmerk deur die bykans totale afwesigheid van nie-plaaswonings en gebruike. Ander definisies benadruk meestal die oorgang van landbou grondgebruike na stedelike grondgebruike.

Stadsbeplanners moet poog om grond in die stedelike randgebied effektief te bestuur, sodat geskikte grond ontwikkel word en hulpbronne bewaar word. Die negatiewe impakte van stedelike grondgebruike op die omgewing sal sulke besluite beïnvloed. Besoedeling van lug, grondwater, water, en grond en ekologiese degradasie, is 'n algemene verskynsel in die stedelike randgebied wat die hulpbronne, landskap en die potensiaal van toekomstige gebruike van die grond beïnvloed.

Volgens Bryant et al (1982: 23) is dit belangrik om prioriteite vir die funksies van grond daar te stel en dus deeglik kennis te neem van die waarde van grond as hulpbron. Grond word deesdae as 'n hulpbron vir die hele gemeenskap gesien wat noodsaaklik is vir die oorlewing van die stad en die gemeenskap. Die natuur en die landskap is basiese lewensnoodsaaklikhede en moet egter bewaar, opgepas en ontwikkel word om 'n aangename omgewing

en 'n hinterland vir ontspanning daar te stel, tot voordeel van die mense.

Uiteindelik is dit die beplanner se taak om die natuurlike omgewing rondom die stad so te bestuur dat dit 'n hernubare bron bly waarin ekonomiese aanwending en hulpbronbewaring ooreenstem.

2.13.3 Bedreigings vir die Landbougrond

Verstedeliking het 'n vraag na grond vir ontwikkeling geskep. So het verstedeliking en stedelike ontwikkeling 'n direkte impak op landbouproduksie omdat dit landbougrond gebruik en ontnem van die produksie funksie daarvan. Verder het stedelike ontwikkeling ook indirekte impakte op landbouproduksie in die stedelike randgebied wat lei tot die uiteindelijke staking van landbou aktiwiteite. Die belangrikste indirekte impak is seker die effek van potensiële stedelike ontwikkeling. Volgens Sinclair in (Furuseth & Pierce, 1982:12) beteken dit in effek dat soos ontwikkeling nader aan landbougrond beweeg, die absolute waarde van grond styg, maar die relatiewe waarde van die grond vir landbou aktiwiteite daal.

Een van die grootste probleme van die effek van potensiële ontwikkeling op landbougrond is dat dit dikwels baie meer grond affekteer as wat nodig is vir ontwikkeling. Die kwaliteit van die landbougrond wat verlore gaan is waarskynlik van groter belang. Landbougrond rondom stede is dikwels van hoë kwaliteit omdat die meeste stede in ryk landbougebiede ontwikkel het. Die kwessie van beskermingsaksies kom hier ter sprake wat veral op streek- en

plaaslike vlak suksesvol aangespreek kan word en dit is ook hier waar riglyne vir onderhoubare landelike omgewings geformuleer moet word. Landbougrond wat byvoorbeeld na stedelike gebruike omskep word, kan nie weer in die toekoms vir landbou aangewend word nie, maar grond wat tans vir landbouproduksie aangewend word, kan in die toekoms vir landbouproduksie of behuising aangewend word.

Landbougrond is 'n hulpbron wat ook baie ander voordele vir die gemeenskap kan inhou. Volgens Gardener (in Furuseth & Pierce: 1982:4) verskaf die verbouing van grond, behalwe vir voedsel en ander landbouprodukte, oop ruimte ('n publieke bate in privaatbesit) en ander omgewingsaantreklikhede vir die hele bevolking, en dra dit by tot 'n meer effektiewe, ordelike en finansiële-gesonde stedelike ontwikkeling.

2.13.4 Die aantreklikheidswaarde van landbougrond.

Bryant en Johnson (1991:25) wys daarop dat veral die estetiese waarde van 'n landelike landskap as 'n gerief of aantreklikheid hoog geskat word. Dillman en Bergstrom (1991:251) het vyf elemente van die landelike landskap geïdentifiseer wat in kombinasie 'n landelike landskap skep, nl. topografie, water, lug, en mensgemaakte-strukture. Dit is die verskillende kombinasies van dié elemente wat die variërende landskappe skep en meestal bevredigend is vir

die oog. Volgens McHarg (in Green, 1985: 22) is die variëteit in ondervinding essensieel vir die mens en het informele ontspanning terapeutiese waarde juis om hierdie rede. Die nostalgiese waarde van die bewaring van landbougrond behels volgens Dillman en Bergstrom (1991:252) in die eerste plek 'n behoefte daaraan om 'n visuele herinnering te hê van die landelike nalating van 'n gebied en tweedens het dit te doen met die persepsie van die inherente goedheid van die nedersetting wat by baie mense bestaan.

As oop ruimte bied landbougrond 'n moontlikheid vir aktiewe ontspanning vir stedelinge (Bryant & Johnson 1992:53). Landbou toerisme is juis 'n groeiende bedryf in Suid-Afrika.

Volgens Bryant & Johnson (1992: p 52-53) bied die oop ruimte ook 'n konteks waarin historiese, kulturele en natuurlike omgewingselemente vasgelê is.

Greenland (1983:92) noem as een van die belangrikste probleme van die omskakeling van landbougrond na stedelike gebruike, die verswakking van die omgewingskwaliteit waarvan toenemende ongesonde lug as een van die

belangrikste manifestasies beskou word. Beplante oop ruimtes soos

landbougrond help om lugbesoedeling te beheer deurdat dit sekere verbindings soos koolsuurgas en swaweldioksied kan absorbeer en help met stedelike lugvloiepatrone .

In 'n publikasie oor grondgebruik, stadsvorm en omgewingskwaliteit word daar uiteindelik tot die slotsom gekom dat 'n stadsvorm met intensiewe

grondgebruike en baie oopruimtes, beter lug en water kwaliteit het as 'n meer verspreide stad met stadsprei en min oop ruimtes (Berry, 1974: 413).

Na aanleiding van al bogenoemde bespreking oor die belangrikheid van die bewaring van landelike gebiede is dit meer as genoeg rede om streng beheer toe te pas op die grondgebruike in die Dwarsriviervallei wat grootliks bestaan uit vrugbare landbougrond sodat die omgewingskwaliteit en die huidige karakter van die landskap vir altyd behoue kan bly.

2.14 Toekomstige grond vir Stellenbosch:

Stellenbosch kom voor in die groeisonne van Kaapstad en verkeer reeds onder sterk verstedelikingsdruk, wat in die toekoms nog baie sal toeneem. Die middedorp is nie uitgelê om groot bevolkingsgetalle te bedien nie en kan ook nie maklik verander word nie. Stellenbosch se grootste probleem is dus die voorsiening van genoegsame grond vir stedelike ontwikkeling en ook in die voorsiening van die groeiende behoefte aan behuising vir veral sy kleurling bevolking. Dit veroorsaak dus dat daar maniere gevind moet word om groei te akkommodeer. Die vraag na grond rondom Stellenbosch is 'n moontlikheid wat groot bedreiging inhou vir die landbougebiede.

Die korrekte hoeveelheid vakante grond vir stedelike geleenthede en bestaande stedelike ontwikkeling, asook die omgewingsgeskiktheid vir daardie ontwikkeling, moet in ag geneem word vir voorstelle omtrent moontlike

liggings. Daar moet veral na die onderbenutte grond binne die bestaande stedelike areas van Stellenbosch gekyk word, wat moontlik 'n substansiële deel van die bevolkingstoename kan akkommodeer. Vervolgens word sekere opsies oorweeg om verdere ontwikkeling van Stellenbosch te akkommodeer.

2.14.1 **Bestaande landelike nedersettings (Die Dwarsriviervallei)**

Landelike nedersettings rondom Stellenbosch word gesien as 'n moontlike uitweg om die stedelike uitbreiding van Stellenbosch te akkommodeer indien daar grond in die toekoms benodig word. Soos reeds hierbo bespreek is, is hierdie uitweg 'n groot bedreiging vir die landelike omgewing en ook in 'n sekere sin vir die onderskeie gevestigde gemeenskappe. Om te keer dat onoordeelkundige uitbreiding nie plaasvind nie, moet daar eerder net voorsiening gemaak word vir volhoubare stedelike groei wat verband hou met die bestaande nedersettings se dra-kapasiteit om sodoende te verseker dat die landelike nedersettings hul karakter behou en die onderskeie gemeenskappe hul sin van plek.

2.14.2 **"Gehuggies" (Hamlets)**

Daar is in die Stellenbosch omgewings-en substreek plan (1996) voorgestel dat die oprigting van gehuggies kon help om die distrik se uitbreidingsbehoefte te

akkommodeer. Die gehuggies sou ook 'n groot voordeel vir plaaswerkers inhou deurdat hulle grondbesitregte sou verkry.

Hierdie gehuggies sou ook onderhewig wees aan streng grondbeheermeganismes wat sou verseker dat enige nuwe ontwikkeling in harmonie is met die landskap sodat die kulturele erfenis van die gebied sterk beheer sou word. Die grootte van die gehuggie moes in verband gebring word met die behoeftes van die gemeenskap van die gebied en die visuele impak van die ligging. Oor die algemeen sou gehuggies kleinskaalse kompakte nedersettings wees wat funksioneel die plaaslike gemeenskap sou ondersteun en die landelike omgewing sou bewaar of die impak van ontwikkeling tot die minimum kon hou.

'n Moontlike oplossing vir Stellenbosch sal wees om alle ontwikkelingsdruk na Klapmuts te verskuif, aangesien die gebied onder die jurisdiksie van Stellenbosch Munisipaliteit val en grootskaalse ontwikkeling kan akkommodeer.

2.14.3 Klapmuts (as gehuggie):

Klapmuts is tans 'n klein dorpie van ongeveer 2000 mense. Hierdie dorpie is ongeveer 15km vanaf Stellenbosch langs die N1 deurpad en hoofspoorlyn na Johannesburg geleë en ongeveer 50km vanaf Kaapstad se sentrale sake kern. Die snelweg verseker dus vinnige en hoë spoed toeganklikheid na die metropolitaanse gebied.

Die strategiese ligging langs die nasionale pad en die nabyheid van die spoorlyn en as die ingang tot die Stellenbosch streek, lei daartoe dat Klapmuts grootliks druk sal ervaar in terme van ontwikkeling as gevolg van sy ontwikkelingspotensiaal.

Klapmuts se estetiese voorkoms is veral 'n hoof aantrekkingskrag vir toerisme. Die toerisme-bedryf is die ekonomiese sektor met die grootste groei potensiaal en het die grootste vermoë om werk te skep, daarom is dit belangrik dat die estetiese voorkoms aandag geniet in die toekomstige ontwikkeling van Klapmuts.

Die uitdaging is dus juis om Klapmuts se ontwikkeling sodanig te hanteer dat dit die substreek konteks sal verbeter, terwyl daar terselfdetyd in die ekonomiese behoeftes van die mense voorsien word.

Die doelstellings vir die oprigting van gehuggies moet ook met die ontwikkeling van Klapmuts in ag geneem word. Stedelike ontwikkeling moet byvoorbeeld ten alle koste vermy word op grond met 'n hoë landbou potensiaal en moet ook nie onsensitief wees teenoor die sin van die plek nie, sodat alle ontwikkeling op 'n manier sal plaasvind wat die karakter (landelike dorpie) van Klapmuts sal verbeter en beskerm. Met veral die voordele wat die landskap en ligging bied, kwalifiseer Klapmuts vir vinnige en grootskaalse ontwikkeling. Daar is reeds 'n

aantal industrieë wat daar voorkom, soos boumateriaal vervaardigers, afval hersirkulering, ens. Verdere ontwikkeling sal dus 'n groot ekonomiese inspuiting vir die dorpie wees, wat 'n groot bydrae kan lewer tot die skepping van inkopie-en werksgeleenthede. Grond kan ook beskikbaar gestel word om in die behuisingsbehoefte te voorsien.

In die lig hiervan kan dus beklemtoon word dat Klapmuts die geleentheid moet aangryp om voordeel te trek uit sy geweldige potensiaal om 'n verskeidenheid van goed beheerde ontwikkelings te kan akkommodeer, grotendeels a.g.v. sy ideale ligging. Druk op die Stellenbosch dorp en die bestaande landelike gebiede word dus verlig, wanneer ontwikkeling na hierdie dorpie verskuif word.

2.15 **'n Ruimtelike plan:**

Volgens die Wes-Kaapse Wet op Beplanning en Ontwikkeling (Wet 7/1999) Artikel 5 (1)(c), is die algemene doel van 'n ruimtelike plan om die ruimtelike implikasies van 'n Geïntegreerde Ontwikkelingsraamwerk aan te dui en om strategieë, voorstelle en riglyne voor te skryf vir die toekomstige ruimtelike ontwikkeling van die gebied waarop dit betrekking het (insluitende, sonder om beperk te wees tot, ontwikkelingsdoelwitte, voorstelle vir grondhervorming, omgewingsbeplanning, en infrastruktuurbeplanning), sodat die beginsels in Bylae IV van die Wet en die algemene welsyn van die gebied op die doeltreffendste wyse bevorder word.

Tussen 1965 en 1995 het die stedelike gebied van Stellenbosch bykans verdubbel. As stadsgroei aanhou om teen so 'n spoed plaas te vind, sal baie addisionele grond daarvoor benodig word. Hierdie uitwaartse verbreiding en druk het ook 'n invloed op die landelike areas rondom Stellenbosch soos gesien aan die proliferasie van nie-landbou gebruike. Dit sal egter baie onverantwoordelik wees om hierdie situasie te laat voortduur, daarom word 'n oorhoofse plan en strategie benodig om stadskruip te voorkom, landbougrond en natuur areas te beskerm en die kwaliteit van die omgewing te verbeter. Daar moet ook terselfdertyd genoeg ruimte voorsien word vir stedelike grondgebruikgeleenthede vir die ekonomie van die dorp om uit te brei, wat veral gebaseer is op die inherente voordele wat die area bied, sodat die welstand van die inwoners van die gebied bevorder kan word.

So 'n ruimtelike plan moet die produk wees van beleid, doelwitte, voorstelle en aksieplanne met ander woorde 'n koherente beplannings-en ontwikkelingstrategie word benodig. Koherente beplanning kan verkry word deur die samewerking van die stadsraad, inwoners van Stellenbosch en ander belanghebbendes wat 'n rol te speel het in die toekomstige ontwikkeling van Stellenbosch. Daar moet egter 'n samehorigheid wees oor die basiese beginsels wat die grondslag vorm van toekomstige beplanning. Weereens word die belangrikheid van die publieke deelname in die beplanningsproses sterk beklemtoon.

2.15.1 Ruimtelike beplanningsbeginsels:

Stellenbosch se toekoms moet nie oorweeg word in terme van 'n tydraamwerk van 20 tot 25 jaar nie (voorgeskryf in terme van die Ordonansie op Grondgebruikbeplanning no. 15 van 1985 vir 'n struktuurplan), maar daar moet eerder 'n langtermyn visie vir die dorp gedefinieer word sodat die stadsraad en die inwoners van Stellenbosch strewe om dit te bereik.

Die visie wat nagestreef moet word, moet wees dat Stellenbosch in die langtermyn 'n alleenstaande dorp moet wees wat omring word deur aantreklike en produktiewe landbou en natuur landskap, waar die stedelike nedersetting in harmonie is met die ondersteunende ekologiese sisteem.

Die fisiese groei van die afgelope 30 jaar is egter onafwendbaar, met stedelike uitbreiding wat waardevolle landbougrond in beslag geneem het, maar in die toekoms kan stadskruip hok geslaan word deur veral verdigting toe te pas. Hoë digtheid ontwikkeling moet ook gesien word in die konteks van veranderende sosio-ekonomiese en demografiese behoeftes. Verkeerskongestie, die onderhoud van uitgespreide grootmaatsdienste en interne dienste, die gebruik van natuurlike hulpbronne soos goeie landbougrond en die estetiese impak op die landskap is alles faktore wat in ag geneem moet word.

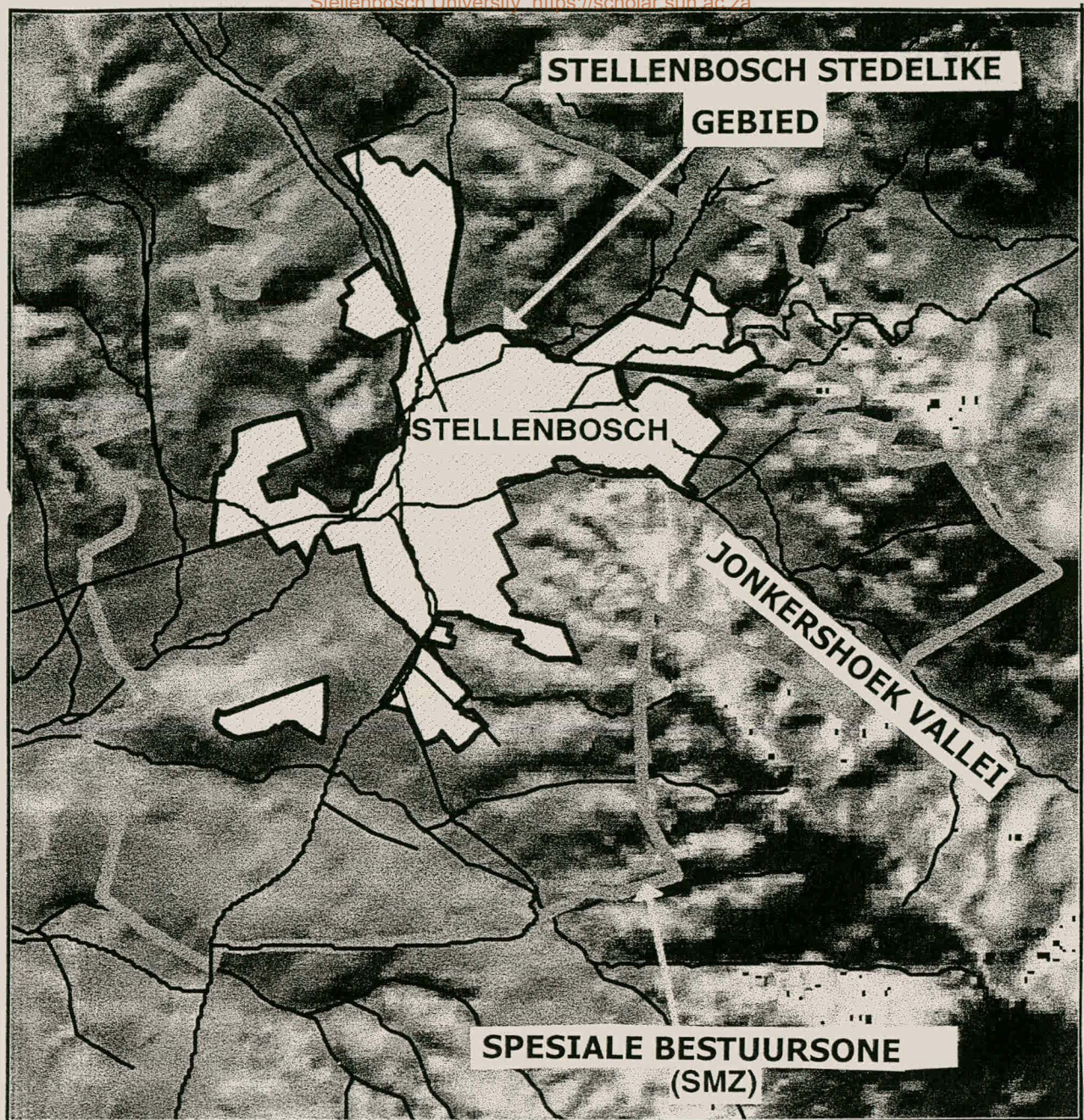

Om verdere omgewingsensitiewe uitbreiding te voorkom, moes Stellenbosch se stedelike rand, wat grond wat geskik is vir verdere toekomstige uitbreiding insluit, vasgestel word. Daarna moet 'n sone om die dorp, (die randgebied volgens Bryant se model) afgebaken word waarbinne geen stedelike ontwikkeling sal plaasvind nie en waar daar streng reëls en regulasies neergelê sal word met betrekking tot die grondgebruik binne hierdie afgebakende gebied. Hierdie afgebakende gebied sal dan bekend staan as 'n Spesiale Bestuursone soos gesien kan word in Figuur 10.

Die Dwarsriviervallei bestaan ook uit hoë potensiaal landbougrond daarom moet spreid ten alle koste hier beperk word. Daar moet eerder voorsiening gemaak word vir verdere residensiële uitbreiding binne die bestaande nedersettings van Pniel, Kylemore, Johannesburg en Langedoek om verdere groei te akkommodeer om sodoende te keer dat ontwikkeling op hoë potensiaal landbougrond plaasvind. 'n Spesiale Bestuursone kan dus toegepas word om residensiële nodusse af te baken wat ten doel het om hoofsaaklik stadsprei te bekamp.

In teenstelling dus met die doel vir die afbakening van die Spesiale Bestuursone rondom Stellenbosch, is die doel vir die afbakening van die bestuursone rondom hierdie residensiële nodusse, om ontwikkeling wat moontlik kan indring op die landbougrond, hierdeur te bekamp.

Figuur 10: Die afbakening van die Spesiale bestuursone vir Stellenbosch

Bron: Die Stellenbosch omgewing en Ruimtelike Ontwikkelingsraamwerk (1996)

Die vallei bevind homself in die midde van groei en verandering. Die uitwerking van hierdie groei en verandering sal grotendeels afhang van hoe dit verstaan en hanteer word. Daar moet dis perspektief gewerp word op die probleme en uitdagings wat die vallei en sy mense voor te staan kom sodat beplanningsvoorstelle gemaak kan word. Hierdie voorstelle kan leiding gee aan die owerhede om die vallei meer effektief te beplan en te bestuur en om die grondgebruikbeheer meganisme wat gebruik gaan word, suksesvol toe te pas, sodat om die waardevolle grond in die vallei beskerm kan word, om sodoende die kwaliteit van die landskap te bewaar.

2.16 **Empiriese studie:**

Vir die doeleindes van hierdie studie is besluit om onderhoude met individue in die onderskeie gemeenskappe te voer. 'n Vraelys (Addendum B) is opgestel met die volgende as doelstelling:

- Om die houdings van die gemeenskappe teenoor mekaar en ten opsigte van die onderlinge gebruik van fasiliteite vas te stel, omdat die gemeenskappe vir een of ander redes baie verdeeld voorgekom het.
- Die behoeftes aan die nodige dienste en gepaardgaande probleme vas te stel.
- Die funksionering van die onderskeie gemeenskappe vas te stel.

2.16.1 **Ondersoekgebied:**

Die ondersoekgebied sluit die vier nedersettings: Pniel, Kylemore, Johannesburg en Languedoc, wat in die Dwarsriviervallei geleë is, in.

2.16.2 **Resultate:**

- Die vraelyste is soos volg onder die gemeenskappe verdeel: Pniel en Kylemore met sestig vraelyste en Johannesburg en Languedoc met dertig vraelyste elk.
- 'n Totaal van 180 vraelyste was deur die respondente, waarvan 50% mans en 50% vroue was, ingevul. Al die respondente was Afrikaanssprekend.
- Vyf- en -sewentig persent van die respondente was tussen die ouderdom van vyf- en -dertig en nege- en -vyftig en vyf-en-twintig persent is ouer as sestig jaar.
- Tagtig persent is huiseienaars terwyl twintig persent hul huise huur.
- Uit Tabel 1 kan gesien word dat die meerderheid inwoners van Kylemore en Johannesburg (80%) en Pniel (60%) hul inkopies in Stellenbosch doen. Hier is 'n teenstelling met die inwoners van Languedoc waar net 10% van hulle inkopies in Stellenbosch doen. Die teenoorgestelde geld vir die inkopies in die Paarl.

Tabel 1 Waar inkopies gedoen word:

Nedersettings	Stellenbosch	Paarl	Ander
Pniel	60%	20%	20%
Kylemore	80%	10%	10%
Johannesdal	80%	10%	10%
Languedoc	10%	80%	10%

- Volgens die resultate in Tabel 2 val die grootste persentasie (40%) van Pniel se inwoners in groep 5, met 10% in groep 6 en 15% in groep 3 terwyl 5% in groep 2 val.
- Die meerderheid (50%) van die respondente in Kylemore val in groep 2, met 30% in groep 3, 15% in groep 4 en slegs 5% in groep 5.
- Twintig persent van die respondente in Johannesburg val onderskeidelik in groepe 2 en 3, met slegs 10% in groep 4 en die grootste persentasie (50%) in groep 5.
- Die grootste persentasie (40%) van die respondente in Languedoc val in groep 1, wat die laagste inkomste kategorie is, met 30% in groep 2, 25% in groep 3 en slegs 5% in groep 4.
- Uit hierdie tabel is dit ook duidelik dat daar 'n persentasie van die respondente slegs in Pniel voorkom wat in die heel hoogste inkomste kategorie val (groep 6).

Tabel 2: Inkomste kategorieë:

Nedersettings	Groep 1 (R0-1000)	Groep 2 (R1000-1999)	Groep 3 (R2000-2999)	Groep 4 (R3000-3999)	Groep 5 (R4000-4999)	Groep 6 (R5000+)
Pniel	0%	5%	15%	30%	40%	10%
Kylemore	0%	50%	30%	15%	5%	0%
Johannesdal	0%	20%	20%	10%	50%	0%
Languedoc	40%	30%	25%	5%	0%	0%

- Die reaksie wat verkry is oor die menings van respondente of fasiliteite gedeel of apart moet wees, word in Tabel 3 uiteengesit. Slegs die respondente van Kylemore (60%) was ten gunste van gedeelde fasiliteite terwyl Pniel (70%) , Johannesdal (90%) en Languedoc (80%) daarteen besluit het en eerder ten gunste is van aparte fasiliteite vir elke gemeenskap. Die redes wat aangevoer was deur die onderskeie gemeenskappe vir hierdie meningsverskille word in Figuur 11 aangetoon.

Tabel 3: Fasiliteite gedeel of apart:

Nedersettings	Deel	Apart
Pniel	30%	70%
Kylemore	60%	40%
Johannesdal	10%	90%
Languedoc	20%	80%

2.16.3 Belangrike bevindinge:

Uit hierdie vraelys ondersoek is dit dus duidelik dat die aanname dat gemeenskappe verdeeld is, bewys is, en dat gemeenskappe eerder op hul eie wil funksioneer. Die meerderheid was ten gunste is van aparte fasiliteite.

	Redes vir nie deel van fasiliteite	Redes vir die deel van fasiliteite
PNIEL	Sal onenigheid veroorsaak	Dis onnodig dat fasiliteite wat gedeel kan word in elke gemeenskap moet voorkom
	Fasiliteite moet naby wees vir die kinders om te gebruik.	Elke gemeenskap is groot genoeg om hul eie fasiliteite te kan huisves
	Behoorlike kontrole kan daarop uitgeoefen word	
	Dis gerieflik	
	Vervoerkostes word uitgeskakel	
KYLEMORE	Gemeenskappe se belangstellings is nie dieselfde nie	Kinders moet leer om met ander te deel
	Die gemeenskappe is groot genoeg om elk hul eie fasiliteite te hê omdat almal belasting betaal	Kan fasiliteite gouer bekom
	Fasiliteite moet binne loopafstand wees	Bevorder eenheid onder die gemeenskappe
JOHANNESDAL	Elke gemeenskap moet sy eie speelpark en kleuterskole het	As almal bydra sal die fasiliteite gouer bekom word.
	Gemeenskappe kom nie met mekaar oor die weg nie	Lei tot toeganklikheid van die fasiliteite vir al die gemeenskappe
LANGUEDOC	Sal minder probleme veroorsaak	Minder bevoregtes sal baat vind
	Sal nie onenigheid wees nie	Gemeenskappe sal mekaar beter leer ken
	Sport fasiliteite moet in elke gemeenskap voorsien word	Kinders sal leer om met ander oor die weg te kom
	Daar's tweespalk tussen gemeenskappe	
	Afstand is te ver na Pniel en Kylemore	

Figuur 11 'n Opsomming van die redes wat respondente uit die onderskeie woonbuurte aangevoer het

Daar is ook aangedui dat daar 'n behoefte aan verskeie dienste is, omdat gemeenskappe aangetoon het dat hulle eerder hul eie fasiliteite bv. biblioteke, klinieke, kleuterskole, poskantore en winkelsentrums wil hê; aangesien hulle tans hoofsaaklik na Paarl en Stellenbosch moet reis om hierdie dienste en fasiliteite te benut. Hierdie bevindinge moet in ag geneem word in toekomstige beplanningsbesluite oor die gebied.

AFDELING C: DIE BESKERMING VAN DIE DWARSRIVIERVALLEI

3.1 Bedreigings en probleme in die Dwarsriviervallei

Om op 'n ordelike wyse vir die Dwarsriviervallei te beplan, moet die bedreigings en die probleme eers geïdentifiseer word.

Die Dwarsriviervallei verkeer onder geweldige druk vir residensiële en toerisme tipe ontwikkeling, juis as gevolg van sy pragtige natuurskoon en die maklike pendelafstand vanaf die nabyliggende stedelike nodusse van Paarl, Stellenbosch en Franschhoek. Daar is soos genoem veral groot kommer oor die toenemende gebruik van waardevolle landbougrond vir ander of slegs beperkte landbougebruik, wat waarskynlik sal lei tot die agteruitgang van die landelike landskap. Die onderverdeling van plase bv. in Johannesdal vir residensiële doeleindes en residensiële ontwikkeling teen die laer hange van die

Simonsberge by Pniel, kan ook bydra tot die agteruitgang van die visuele kwaliteit van die omgewing indien dit nie met oordeel geskied nie.

3.1.1 Toerisme

Beperkte toerisme fasiliteite kom in die gebied voor alhoewel die gebied 'n belowende toerisme potensiaal het. Daar kan egter verseker wees dat hierdie toerisme bron nie onaangeraak sal bly nie en dat aansoeke vir gastehuse, oordontwikkelings, ontspanningsfasiliteite en restaurante waarskynlik sal toeneem in die nabye toekoms. Die impak van hierdie fasiliteite kan veral negatief inwerk op die omgewingskwaliteit van die landskap.

3.1.2 Die Helshoogte pad (R310)

Hierdie pad is parallel met die Dwarsrivier en is die enigste verbindingsroete tussen die nedersettings in die vallei (Figuur 7). 'n Deel van hierdie pad voldoen aan volle provinsiale standarde en maak voorsiening vir die relatief vinnige beweging van verkeer tussen Stellenbosch en Kylemore. Dit veroorsaak dat hierdie pad soms baie verkeer dra wat veral 'n probleem veroorsaak op 'n deel van die pad wat strek vanaf Kylemore tot by Languedoc. Inwoners kla veral oor die moeilike toegang tot die pad vanaf sy aansluitings uit die verskillende woonbuurte. Daar word ook gekla deur die inwoners van Kylemore dat die aansluiting by die hoofpad baie swak is omdat aankomende verkeer

vanaf die linkerkant (soos vanuit die woonbuurt beweeg word), nie duidelik sigbaar is nie.

Languedoc is feitlik geïsoleerd van die res van die gemeenskappe en daar moet aandag gegee word aan die integrering van dié nedersetting met die plaaslike gebied waarvan dit deel vorm. Pniel en Johannesburg is so na-aan mekaar geleë dat hulle amper oorvleuel, maar tog is die enigste verbinding slegs via die Helshoogte pad, wat gemaklike toegang tussen die plekkies belemmer. Die inwoners van Johannesburg is grootliks aangewese op die fasiliteite wat in Pniel voorsien word en dit veroorsaak 'n gereelde vloei van verkeer tussen die onderskeie nedersettings.

Kylemore word bedien deur slegs een toegangspad en is net soos Languedoc ver van die ander gemeenskappe geleë, maar Kylemore is deur 'n beheerde grondpad (eiendom van Am farms) aan Languedoc verbind. Die gebruik van die pad kan meer beklemtoon word deur dit te teer en beskikbaar te stel vir die gemeenskap (met toestemming van Am farms) sodat dit in die toekoms aangewend kan word om die onderskeie gemeenskappe beter te integreer. Dit sal ook bydra as 'n gerieflike en veiliger roete vir o.a. die skoolbus om leerlinge na en van die hoër- en laerskool in Kylemore te vervoer.

3.1.4 **Advertensietekens**

Beheer moet uitgeoefen word oor die advertensieborde langs die Helshoogte pad wat verband sal hou met die verwagte ontwikkeling in die vallei, anders sal dit afbreuk doen aan die landelike voorkoms van die omgewing.

3.1.5 **Behuising**

'n Verdere bedreiging vir die landskap is die voorsiening van grond vir behuising wat waardevolle landbougrond in beslag kan neem. Daar moet dus gekyk word na waar die grond die mees geskikste is (soos minder vrugbare landbougrond) vir verdere ontwikkeling.

3.1.6 **Die skaal en aard van moderne landbou:**

'n Groot bedreiging vir die karakter van die vallei is die skaal en estetiese aard van moderne geboue (bv. wynkelders, inmaak-fabrieke, pakskure ens.) wat benodig word om landbouprodukte te akkommodeer, asook die verkeer wat opgewek word deur hierdie bedrywigheede wat 'n negatiewe impak op die visuele kwaliteit van die landskap het, sowel as op die rustigheid van die vallei.

3.1.7 **Nuwe ontwikkeling binne die nedersettings:**

In die geval van Pniel en Johannesburg het nuwe ontwikkeling reeds teen die hange van die Simonsberge plaasgevind. Hierdie tipe ontwikkeling sal afbreuk

doen aan die visuele kwaliteit van die vallei, as daar nie beheer daaroor uitgeoefen word nie.

Volgens die konsep ontwikkelingsraamwerk vir die Dwarsriviervallei (1997), is daar voorspel dat teen 2015 ongeveer 1080 huishoudings geakkommodeer moet word in hierdie nedersettings. Verdere ontwikkeling sal 'n negatiewe uitwerking op die omgewing hê, tensy groei in hierdie onderskeie nedersettings noukeurig hanteer word in verhouding met die topografie, die landskap, en die historiese karakter van die gebied.

3.1.8 Die agteruitgang van die omgewingskwaliteit:

Dit is nie net die geboue met hul interessante argitektoniese en historiese eienskappe wat die vallei bewaringswaardig maak nie, maar veral die konteks (landskap) waarin dit geplaas is. Nuwe geboue word op omgewingsonsensitiewe wyses opgerig deurdat bome, wat 'n kenmerkende plekskeppingseienskap van die vallei is, daarvoor uitgehaal word. Baie van die bome veral langs die strate, is volgroeide akkerbome wat binne hierdie nedersettings voorkom. Met verloop van tyd was baie van hierdie bome verwyder omdat mense dit na willekeur net uithaal en ook omdat akkerbome geweldig ontvanklik is vir swamsiektes, maar daar was nog geen aksie geloods om die bome te vervang nie.

3.1.9 Die agteruitgang van die Dwarsrivier

Die eienaars van grond wat aan die rivier grens, veroorsaak besoedeling en toeslikking van die rivier as gevolg van erosie en veroorsaak dus dat die rivier weinig in die somermaande vir ontspanning aangewend kan word.

Die identifisering van probleme en bedreigings van die vallei is dus 'n essensiële eerste stap in die proses om 'n visie en die doelwitte te formuleer vir die toekoms van die vallei.

3.2 Voorstelle vir die oplossing van probleme in die vallei:

Na aanleiding van die genoemde bedreigings in die gebied kan die volgende voorstelle gemaak word.

- Die ontwikkeling van die toerisme potensiaal van die vallei kan negatief inwerk op die omgewingskwaliteit van die landskap. Hierdie impak kan versag word deur beheer uit te oefen op die plasing, skaal, ontwerp en landskapering wat gepaard gaan met die oprigting van nuwe strukture.
- Wanneer dit kom by die voorsiening van behuising, moet die vallei as 'n eenheid beskou word wat die identifisering van grond vir behuising sal vergemaklik en dit sal ook heelwat koste effektief wees. Op die manier kan inwoners ook 'n vryheid van keuse hê, oor die besluit waar hulle wil vestig.
- Bome is 'n belangrike plekskeppingseienskap van die vallei en 'n uitstaande eienskap van die landskap. Aandag moet dus gegee word aan die bewaring van die bome in die vallei.

- Die Dwarsrivier is 'n belangrike bron van ontspanning vir die inwoners van die vallei. Daar kan dus na maniere gekyk word om die rekreasie potensiaal van die rivier uit te brei en te ontwikkel, byvoorbeeld die skepping van piekniek-en braai areas langs die rivier.
- Om nedersettings met mekaar te integreer, word twee moontlike voorstelle van verbindingspaaie tussen Kylemore en Languedoc en Johannesburg met Pniel in Addendum D aangetoon.

3.3 Visie en Doelwitte vir die Dwarsriviervallei:

Na aanleiding van voorafgaandeword die volgende visie en doelwitte vir die Dwarsriviervallei voorgestel.

Die Dwarsriviervallei is hoofsaaklik 'n landbou vallei met 'n pragtige natuurskoon. Dit akkommodeer gemeenskappe wie se inkomste hoofsaaklik uit die landbou verkry word. Hierdie vallei is nie ekonomies onafhanklik nie, en daar moet maniere gevind word om sy ekonomiese basis te versterk en werksgeleenthede moet inderdaad geskep word. Die ekonomie van die Dwarsriviervallei word onderskryf deur die landbou produksie, die omgewingskwaliteit en die karakter van die vallei. Die toerisme potensiaal van die vallei is dan veral hierop gebaseer, en moet veral 'n toenemende rol in die ekonomiese groei van die gebied speel.

3.3.1 Behuising en infrastruktuur:

Daar moet voorsiening gemaak word vir genoegsame grond vir residensiële ontwikkeling om die toenemende bevolking te akkommodeer en daar moet ook in die onderskeie nedersettings voorsiening gemaak word vir die akkommodering van plaaswerkers wat in hierdie nedersettings wil woon. Daar moet met hierdie bykomende ontwikkeling ook nie afgewyk word van die nodale ontwikkelingspatroon nie en toekomstige ontwikkeling moet kompak en dig wees om sodoende die vallei se landelike karakter te behou en om so min as moontlik ekonomiese en besienswaardige landbougrond te verloor. Genoegsame fasiliteite vir publieke vervoer (byvoorbeeld busskuilings) moet ook voorsien word om die gebruik van publieke vervoer aan te moedig, wat uit 'n omgewingsoogpunt meer volhoubaar is as individuele voertuigbesit.

3.3.2 Gemeenskapsfasiliteite:

Die onderskeie gemeenskappe in die vallei moet toegang verkry tot 'n verskeidenheid van gemeenskapsfasiliteite wat sal help in die ondersteuning van hul ontwikkeling, gesondheid en welstand. Soos afgelei uit die vraelyste kom die gemeenskappe nie maklik met mekaar oor die weg nie. Daar is ook nie baie interaksie tussen die gemeenskappe nie en die meerderheid van die respondente uit die onderskeie woonbuurte het tydens die vraelys opname aangetoon dat hulle nie fasiliteite wil deel nie (Tabel 3). Hierdie probleem is egter meer kompleks as wat dit voorkom, omdat elke gemeenskap oor die jare

heen hom maar met die sake van sy eie plek bemoei het en nooit met die ander gemeenskappe gemeng het nie.

Daar is huidiglik kompetisie oor die tipe en aantal gemeenskapsfasiliteite wat elkeen besit. 'n Bestaande situasie en 'n oplewering uit die vraelys word vervolgens as voorbeelde gebruik om te wys hoe die verlede nog steeds 'n groot impak het op die hede en hoedat die mense in die vallei se sienings oor dinge nog steeds dieselfde is.

Voorbeeld 1: Op die oomblik het Pniel die meeste aktiwiteite en huisves dit ook die nuwe sportkompleks, maar omdat daar 'n tradisie bestaan waar gemeenskappe nie gebruik maak van mekaar se fasiliteite nie, en waar elkeen se fasiliteite streng vir die gebruik van sy eie inwoners is, sal die ander gemeenskappe nie maklik gebruik maak van hierdie sport fasiliteit in Pniel nie; al is dit vir almal se gebruik beskikbaar. Die feit dat dit in Pniel is, is die uitgangspunt dat dit alleenlik vir die gebruik van die inwoners van Pniel is. Die positiewe kant hiervan is dat dit 'n sterk gevoel van 'myne' skep - 'n sin van plek.

Voorbeeld 2: Baie van die inwoners van Johannesburg en Languedoc het aangedui dat hulle ook 'n poskantoor, biblioteek, kleuterskool en winkels wil hê aangesien Pniel hierdie fasiliteite het en hulle daarheen moet gaan om dit te gebruik. Uit die vraelyste is dit ook duidelik dat inwoners uit die onderskeie

nedersettings hoofsaaklik na Stellenbosch en Paarl moet reis om hul inkopies te doen.

Ongelukkig moet daar dus uit 'n beplanningsoogpunt gesê word dat die duplisering van fasiliteite eerder vermy moet word en dat daar eerder gefokus moet word op die verbetering van die vervoersisteen om gerieflike en gemaklike toegang na fasiliteite te verseker. Die onderlinge gebruik van fasiliteite moet veral aangemoedig word as 'n manier om by die onderskeie gemeenskappe 'n sin van gemeenskaplikheid of eenheid te laat ontstaan.

3.3.3 Rekreasie

Die vraelyste het opgelewer dat daar 'n gebrek aan ontspanningsfasiliteite vir veral jongmense is. Die rekreasie potensiaal van die Dwarsriviervallei kan veral verbeter word deur middel van voetpaaie, piekniekareas ensovoorts en daar kan toegang verleen word tot nabyliggende berge vir staproetes.

3.3.4 Die omgewing en die landbou

Daar is verskeie eienskappe wat bydra tot die Dwarsriviervallei se unieke sin van plek, onder andere die besonderse natuurskoon en die landelike karakter van die landskap wat 'n belangrike trekpleister is vir toerisme. Die toerisme bedryf kan 'n belangrike bydrae lewer tot die skepping van werksgeleenthede en ekonomiese groei wat kan bydra om die plaaslike gemeenskap se lewenskwaliteit te verbeter. Daarom is dit belangrik om die omgewingskwaliteit

van die vallei te handhaaf. Dit is dus belangrik om die volgende aspekte van die vallei te bewaar en te behou:

- die oorheersende voorkoms van fynbos en landbou moet behou word.
- die berghange moet bewaar word teen ontwikkeling en inheemse plantegroei moet beskerm word.
- die kleinskaal aard van nedersettings en hul skeiding van mekaar d.m.v. boorde en wingerde moet handhaaf word, en
- nuwe ontwikkeling moet nie afbreuk doen aan die omgewingskwaliteit nie.

3.3.5 Die ekonomiese basis

Grootskaalse besproeiingslandbou word in die vallei beoefen en moet streng beheer en beskerm word omdat die ekonomie van die vallei daarop gebaseer is en die omgewingskwaliteit en karakter grootliks daarvan afhanklik is.

Klein besighede deur plaaslike entrepreneurs kan aangemoedig word, wat hoofsaaklik sal kapitaliseer op die toerisme geleenthede en plaaslike behoeftes vir goedere en dienste. Daar kan selfs klein industrieë ontwikkel om produkte plaaslik te verwerk (-byvoorbeeld inmaak fabriek) en sodoende kan werksgeleenthede geskep word vir die inwoners van die vallei.

Daar moet egter onthou word dat die gebied baie sensitief vir ontwikkeling is en daarom moet maatstawwe neergelê word vir beperkte ontwikkeling, veral wat toerisme fasiliteite betref.

3.4 **'n Bestuursmeganisme vir die Dwarsriviervallei :**

'n Manier moet gesoek word om goeie beheer oor ontwikkeling in die vallei uit te oefen. Dit is dan veral hier waar die biosfeerbeplaningsbeginsels en die implementering daarvan in die biosfeer reservaat model, 'n belangrike rol speel in die afbakening van die Dwarsriviervallei.

'n Biostreek hoef egter nie beperk te wees tot bestaande administratiewe en politieke grense nie, maar kan een of meer administratiewe grense insluit of slegs dele van aanliggende administratiewe grense.

Die ruimtelike model vir die implementering van hierdie biosfeerbeplanningsbeginsels is die biosfeerreservaat model en die bestuursmodel soortgelyk hieraan, en wat hier voorgestel word, staan bekend as die Spesiale bestuursone. Een van die beginsels vir die afbakening van 'n biostreek wat veral in ag geneem word met die toepassing van hierdie bestuursmodel, is dat dit 'n deel van 'n ander aanliggende administratiewe gebied insluit, met ander woorde Languedoc word ook ingesluit by die studiegebied, alhoewel dit onder die jurisdiksie van die Wynland Distriksraad ressorteer.

Die Spesiale Bestuursone kan dus die landelike(Languedoc – Wynland Distriksraad) en stedelike(Pniel, Kylemore, Johannesburg – Stellenbosch Munisipaliteit) dele inkorporeer. Dit sal eintlik sinloos wees om Languedoc uit te

sluit by die konstellasie van nedersettings op grond van hierdie kunsmatige administratiewe grense omdat Languedoc egter funksioneel deel is van hierdie nedersettings.

Om die spesiale bestuursone te bestuur en in stand te hou, sal die beste toesig deur 'n groep verteenwoordigers van die vallei geskik wees. Pniel sal ook onder hierdie bestuursraad moet funksioneer, en nie op sy eie met 'n afsonderlike bestuursraad nie. Daar moet egter besef word dat hierdie nedersettings nie op hul eie kan ontwikkel en groei nie, maar die beste kan ontwikkel as hulle as 'n eenheid funksioneer.

Die bestuursraad wat ingestel word, kan beheer uitoefen oor veral ontwikkelingsaangeleenthede in die gebied, maar moet steeds verantwoording doen by die plaaslike owerheid (Munisipaliteit van Stellenbosch). Hierdie bestuursraad moet dus in noue samewerking met die plaaslike owerheid funksioneer. Die plaaslike owerheid kan dus help om leiding en advies te gee waar nodig en moet veral 'n indirekte rol speel tot die ontwikkeling en groei van die ekonomie van die gebied d.m.v. sy rol as fasiliteerder, inisieerder en koördineerder.

Die Munisipaliteit van Stellenbosch sal dus as die owerheid aangewys kan word om oorhoofse bestuur en beplanning in die gebied te doen en sodoende word ontslae geraak van die gefragmenteerde beplanningsbenadering in die gebied. 'n Groot stremming vir die bereiking van dié doel is dat Pniel egter onafhanklik

wil funksioneer met sy eie bestuursraad, maar daar blyk egter 'n moontlikheid te wees dat hierdie situasie sal verander.

Volgens 'n berig in die Eikestadnuus (Addendum C), Stellenbosch se plaaslike koerant, is die moontlikheid uitgespreek dat Pniel by die Munisipaliteit van Stellenbosch ingesluit sal word, maar dat die amalgamasie met Stellenbosch slegs 'n opsie sal wees indien hulle hul veldtog teen onafhanklikheid sou verloor. Dit is dus duidelik dat Pniel heel waarskynlik sy outonomie sal moet prysgee aangesien die regering besig is om die aantal plaaslike owerhede in Suid Afrika met die helfte te laat verminder.

Die bestuursraad sal egter ook maksimum deelname van die inwoners verseker rakende beplanning en ontwikkelingsbeleid in hul gebied, en daartoe bydra dat die gemeenskap self betrokke sal raak in die verbetering van hul lewenstandaard en die bewaring van hul omgewing.

3.5 Op pad na volhoubare ontwikkeling:

Die snelle groei van gebiede en die toenemende negatiewe impak wat sodanige gebiede op die natuurlike omgewing het, plaas groot druk op die samelewing om te sorg dat beplanning van hul gebiede op 'n wyse onderneem word wat volhoubare ontwikkeling bevorder. Beplanning wat gemik

is om volhoubare ontwikkeling te bevorder, vereis dat beide natuurlike en menslike belange op 'n gebalanseerde wyse gedien moet word. Dit vereis dat die geografiese gebied waarvoor beplan word, groot genoeg moet wees om die biodiversiteit te bewaar en die samewerking van die gemeenskappe in die gebied te verkry.

Soos stedelike gebiede 'n dominante plek geword het om in te woon en werk, het dit gevolglik 'n uitwerking op die onmiddellike omgewing soos hulpbronne en ekosisteme. Omgewingsprobleme is veral waarneembaar in stedelike gebiede met 'n vinnige bevolkingsgroei en waar die plaaslike regering 'n onvermoë het om in die nodige dienste en fasiliteite te voorsien omdat daar nie voldoende beplanning is om die vinnige verstedelikingsbehoefte te akkommodeer nie. Sommige van die probleme wat verband hou met die hoë stedelike groeikoers is die hoë potensiaal landbougrond en natuurlike areas wat in die proses om stedelike uitbreiding te akkommodeer verlore gaan. Stadsprei het ook 'n groot impak op sensitiewe ekosisteme en vernietig die biodiversiteit van hierdie gebiede. Hierdie probleme kan grootliks toegeskryf word aan 'n gebrek aan vooruit beplanning. In 'n groeiende dorp soos Stellenbosch moet die hoofdoelstelling volhoubare ontwikkeling wees om ekonomiese ontwikkeling te fasiliteer en om te help om die lewensomstandighede van sy mense te verbeter. Dit is ook belangrik dat enige beplanningsstelsel die verhouding wat daar bestaan tussen die dorp waarvoor beplan word en sy omringende omgewing asook die gebied se dra-vermoë in ag moet neem.

Om te verseker dat volhoubare ontwikkeling suksesvol geskied, is dit van kardinale belang dat dit geïmplementeer moet word op die vlak waar dit die mees effektief sal wees. Die World Resource Institute (WRI) (1992:22) identifiseer vier vlakke waar volhoubare ontwikkelingsbeplanning onderneem moet word naamlik: die internasionale, nasionale, biostreke en plaaslike vlakke.

Die plaaslike vlak is die mees gepaste waar die mense van die streek betrek kan word. Dis die vlak waar internasionale, nasionale en streekstrategieë vir die bevordering van volhoubare ontwikkeling effektief in terme van praktiese projekte geïmplementeer kan word.

Een van hierdie projekte wat wêreldwye ondersteuning verkry het oor die laaste 20 jaar is veral die stigting van biosfeer reservate as deel van UNESCO se Internasionale Netwerk van Biosfeer Reservate.

3.6 Die Spesiale Bestuursone

Daar word tans 'n negatiewe konotasie aan die funksie van 'n spesiale bestuursone geheg, op grond van die feit dat daar spesiale aandag aan 'n spesifieke gebied gegee word en byvoorbeeld nie aan die onmiddellike of ander omringende gebiede nie. Die siening word gehuldig dat die hele Metropool met sy aangrensende landelike gebiede feitlik oral sensitiewe areas het, wat beskermingsstatus moet geniet en dit sal dus verkeerd wees om slegs sekere gebiede uit te sonder en te beskerm.

Omdat daar gestrewe word dat die Dwarsriviervallei oor die langtermyn sy omgewingskarakter, en die historiese nedersettings hul huidige nodale struktuur moet behou, sal die gebied alleenlik deur voldoende beheer en volhoubare maniere van ontwikkeling in dié doel slaag. Die identifisering van die gebied as 'n Spesiale bestuursone sal dis bydra tot spesiale bestuur en aandag aan die vallei.

3.6.1 Die doelwitte van die "Spesiale bestuursone":

- ◆ Om volhoubare ontwikkeling binne hierdie sone aan te moedig.
- ◆ Verbeter die inkomste geleentheid van die inwoners wat grootliks aangewese is op die landbou van die vallei.
- ◆ Verbeter koördinering van beplanning binne die sone.
- ◆ Om die bewaring van die natuurlike omgewing aan te moedig en grootskaalse landbouproduksie te verseker wat kan bydra tot die ekonomiese vooruitgang van die gemeenskappe van die vallei.

3.6.2 Die prosedure vir die afbakening van die Dwarsriviervallei:

Met die afbakening moet die reeds bestaande ontwikkeling in ag geneem word sodat daarvolgens verdere afbakening op 'n ordelike manier kan plaasvind.

Die prosedure vir die afbakening sal die volgende insluit:

- (1) Baken die residensiële nodus af, insluitende die grond vir toekomstige

residensiële uitbreiding

- (2) Die sone rondom die nedersettingsnodus moet geïdentifiseer en afgebaken word.

Dit sal dan die Spesiale bestuursone wees waar geen residensiële ontwikkeling of daarmee verbandhoudende ontwikkeling sal plaasvind nie en waarbinne streng beheer toegepas moet word om landbougrond en natuurgebiede te beskerm. Op die manier sal die landbougrond aangrensend daaraan beskerm kan word. Hierdie sone moet beperkte grondgebruik bevat soos:

- Toerisme fasiliteite
- Rekreasie fasiliteite en Landbou aktiwiteite

- (3) Hierna vind die afbakening van die landbou gebiede, bufferstroke en natuurgebiede onderskeidelik plaas.
- (4) 'n Bestuursplan moet vir die hele grondbestuurde sone opgestel word om volhoubare ontwikkeling oor die langtermyn te verseker.
- (5) Dit is belangrik dat 'n fonds tot stand gebring moet word om die rehabilitasie en die ontwikkelingsprogramme te finansier wat deur die bestuursplan geïdentifiseer word.
- (6) 'n Bestuursraad sal vir die bestuur van hierdie sone verantwoordelik wees.

3.6.3 **Die toepassing van die spesiale bestuursone op die**

Dwarsriviervallei

Daar was reeds voorgestel in die Konsep Ontwikkelingsraamwerk vir die Dwarsriviervallei(1997), dat die internasionale program vir die bevordering van volhoubare ontwikkeling, d.i. UNESCO se MaB-program en die WRI se Biostreek Bestuursprogram wat die basis van die beplanning van die Stellenbosch distrik vorm, gebruik moet word as die basis waarvolgens beplanning van die Dwarsriviervallei moet geskied. Die beplanning en bestuur van die Spesiale bestuursone moet dus konsekwent toegepas word volgens die oorgangsone van die biosfeer reservaat soos voorgeskryf in UNESCO se MaB-program met die doel om die Spesiale bestuursone te registreer as deel van 'n toekomstige biosfeer reservaat.

In die Stellenbosch omgewing en Ruimtelike Ontwikkelingsraamwerk (1996), was daar voorgestel dat 'n spesiale sone rondom die Stellenbosch dorp, asook die toekomstige gehuggies, geplaas moet word. Die doel van hierdie Spesiale bestuursone sal dan wees om kompaktheid van stedelike areas aan te moedig en waardevolle landbougrond teen stadskruip oor die lang termyn te beskerm.

In terme van die biosfeerreservaat raamwerk wat voorgestel word vir die distrik, kan die Spesiale bestuursone ook 'n oorgangsone hê, nl die area tussen

die stedelike en primêre landbou gebied. Dit sal dus daarop neerkom dat binne so 'n Spesiale bestuursone slegs sekere grondgebruike of landbou aktiwiteite toegelaat word wat kapitaal voordeel kan trek uit die ekonomiese geleenthede wat die streek bied. Daar is ook voorgestel dat enige eiendom wat bestuur word as 'n Spesiale bestuursone formeel geïdentifiseer moet word in die Wynland se Geïntegreerde Ontwikkelingsraamwerk(GOR) se Ruimtelike plan. Tydens die voorbereidingsfase van die GOR moet die grond wat potensieel kwalifiseer as 'n Spesiale bestuursone geïdentifiseer word op die GOR. Ruimtelike konsep planne en 'n sektorale plan moet voorberei word vir al die Spesiale bestuursone van die distrik volgens Wes-Kaapse Wet op Beplanning en Ontwikkeling,(Wet 7/1999).

3.6.3.1 Die afbakening van die Dwarsriviervallei volgens die biosfeer-reservaat konsep:

Die afbakening van die Dwarsriviervallei sal gebaseer wees op die struktuur van die biosfeerreservaat soos vroeër bespreek. Dit sal dus behels dat kern areas, buffersone en oorgangsones geïdentifiseer en afgebaken moet word vir beskermingsdoeleindes om sodoende die karakter van die Dwarsriviervallei te behou.

Die Kern Areas:

Hieronder sal die berggebiede resorteer wat hoogstens beskerm en bewaar moet word. Dit sluit in die Hottentots Hollandsberg en die Simonsberg Provinsiale Natuurreservaat asook die Drakensteinberg. Dit is veral die boonste hange van hierdie berge wat grootliks verantwoordelik is vir die omgewingskwaliteit en karakter van die vallei. Dit is ook die water opvanggebiede van die vallei wat met fynbos bedek is en is ook die habitat van verskeie roofvoëls. Geen uitbuiting of versteuring van die natuurlike hulpbronne en geen ontwikkeling moet hier toegelaat word nie.

Die buffersone:

Hierdie sone bestaan uit natuurlike areas wat in privaat besit is wat grens aan die Simonsberge en die Hottentots Hollands Natuurreservaat. Die behoud van hierdie areas is belangrik om die visuele kwaliteit van die vallei te handhaaf en om te verhoed dat indringer spesies tot die **Kern Areas** deurdring. Die buffer sones moet slegs natuur bewaringsgebiede wees en dit kan ook tot 'n mate vir rekreasie aangewend word.

Oorgangsone I

Die eerste oorgangsone moet die visueel prominente landbougrond insluit en alle areas wat sigbaar is vanaf die Helshoogte pad. Die grond in hierdie sone moet beskerm word teen residensiële en rekreasie tipe ontwikkelings en die vorm en ligging van nuwe geboue (wynkelders en paksure) of strukture (grensmure, heinings) moet streng beheer word om die vallei se omgewingskwaliteit en karakter te beskerm.

Oorgangsone II

Hierdie oorgangsone is die Spesiale bestuursone sone en moet beskerm word teen stedelike uitbreiding en beheer moet uitgeoefen word wat toesien dat slegs landboubedrywe en daamee gepaardgaande ontwikkeling hier voorkom. Dit sal verseker dat die vernaamste landbouareas vir altyd behoue sal bly. Daar is in die Konsep Struktuurplan vir die Dwarsriviervallei (1997) voorgestel dat die landbougrond as landbou reservate verklaar moet word en in ruil daarvoor moet sekere ontwikkelingsregte toegestaan word, byvoorbeeld toerisme- en oord tipe ontwikkelings. Hierdie ontwikkelingsregte kan egter toegestaan word solank as wat die ontwikkelings nie afbreuk doen aan die visuele kwaliteit van die landskap nie.

Oorgangsone III

Hierdie sone maak voorsiening vir gekonsentreerde stedelike ontwikkeling en die bewaring van die historiese karakter van die bestaande nedersettings. Die uitgangspunt is om die nedersettings meer kompak te hou en gefragmenteerde ontwikkeling te voorkom sodat infrastruktuur, grond en natuurlike hulpbronne meer effektief gebruik kan word. Verdere ontwikkeling moet veral op die minder vrugbare grond voorkom soos neergestip in die doelwitte vir die vallei en moet hou by die huidige nodale patroon van ontwikkeling. Bogenoemde afbakening word geïllustreer in Addendum D. Volgens die biostreek beplanningsbenadering wat vir die afbakening gevolg was, val die klem op die hoogs sensitiewe natuurgebiede omdat dit belangrik geag word en daarom beskerm moet word. Dit was dus as die kern areas aangewys. Hierdie model is egter aangepas want in die Dwarsriviervallei is dit nie net die natuurgebiede wat beskerm moet word nie, maar ook die historiese nedersettingskerne.

3.7 **Formele beskerming vir die vallei**

'n Formele beskerming teen die negatiewe impak van nuwe ontwikkeling moet geïmplementeer word om die karakter van die landskap of die kontekstuele kwaliteit van die Dwarsriviervallei te bewaar. Om formele beskerming vir die Dwarsriviervallei te verkry, kan een van die volgende wetlike meganismes in ag geneem word:

- ♦ die verklaring van die vallei as 'n Bewaringsgebied deur middel van die soneringskema in terme van die Wet op Beplanning en Ontwikkeling (Die gebied kan dus as 'n spesiale area vir ontwikkeling in terme van die Wes-Kaapse Wet op Beplanning en Ontwikkeling gesoneer word, sodat daar spesifieke vereistes vir grondgebruik daargestel kan word), **of**
- ♦ die verklaring van die vallei as 'n Beperkte Ontwikkelingsgebied in terme van die Wet op Omgewingsbewing (73/1989)

3.7.1 **Die Wet op Omgewingsbewing (73/1989):**

Die wet maak nie alleen voorsiening vir die afkondiging van beskermde natuurgebiede nie, maar ook beperkte ontwikkelingsgebiede, waar aktiwiteite wat nadelig vir die omgewing mag wees, verbied word. Verder mag die Minister van Omgewingsake, die Provinsiale Premiers en munisipaliteite enige privaat ontwikkeling stop wat as skadelik vir die omgewing geag word in terme van die wysiging op die wet (Wet 73 en 79/1992). Die wye omskrywing van

“omgewing” maak hierdie wet so omvattend dat selfs historiese geboue hierdeur beskerm kan word (Olivier, 1992: 53).

Die mees geskikste en toepaslike wetgewingsroete is die verklaring van die Dwarsriviervallei as 'n Bewaringsgebied in terme van die nuwe Wes- Kaapse Wet op Beplanning en Ontwikkeling. Dit sal die plaaslike owerhede die bevoegdheid gee om ontwikkeling in die gebied te bestuur en te beheer as deel van die plaaslike beplanning en ontwikkelingsbeheer sisteem (In die geval van wie die nedersettings in die Dwarsriviervallei moet bestuur, is dit juis hier duidelik dat dit die Munisipaliteit van Stellenbosch moet wees).

'n Bewaringsgebied word as 'n landelike, stedelike, argeologiese of natuurlike gebied gedefinieer wat spesifieke bewaringswaardige kwaliteite het. Wanneer so 'n gebied verklaar word, word formele beskerming verleen aan 'n omgewing of die konteks van 'n groep elemente van kulturele, historiese, estetiese of wetenskaplike waarde en gee dit formele erkenning aan die bewaringswaardigheid van die omgewing. Dit verminder ook bedreigings soos grootskaalse ontwikkelings, hersonering en ontwikkelingsdruk.

Die effektiewe prosedure vir die hantering van bou en ontwikkelingsaansoeke in bewaringsgebiede is dat alle bou en beplanningsaansoeke 'n bewaringsinhoud moet bevat al dan nie, sal dit moeilik goedgekeur word.

3.7.2 Slot:

Die toepassing van die Spesiale bestuursone is 'n effektiewe grondgebruikbeheer meganisme om die grondgebruik in die vallei te beheer en om 'n bydrae te lewer om onbeheersde groei en ontwikkeling te voorkom. Dit slaag egter in die doel om die historiese nedersettings te bewaar en die skaars ekonomiese en natuurlike hulpbronne van die vallei te beskerm teen die onoordeelkundige gebruik daarvan. Op dié manier word die welstand van die mense van die vallei bevorder, ekonomiese groei word aangemoedig en 'n volhoubare omgewing word verseker.

Dit bied ook vir die inwoners 'n geleentheid om 'n groter mate van beheer oor hulle toekoms uit te oefen: die bestuur van alle fasette rakend fisies, ekonomiese en sosiale aangeleenthede.

3.8 Aanbevelings:

Ten einde te verseker dat die Dwarsriviervallei met sy besondere karakter oor die langtermyn behoue bly, word die volgende aanbevelings gedoen.

- Om toenemende verstedeliking in die Dwarsriviervallei te voorkom, moet effektiewe beheer oor die onderverdeling van landbougrond ingestel word. Kleiner onderverdelings verhoog die intensiteit van geboue daarom moet dit in ag geneem word by aansoeke vir onderverdeling.
Die grond wat veral baie sensitief is vir ontwikkeling is:
  - Landbougrond;
  - Gebiede wat sigbaar is vanaf die Helshoogte pad en
  - Visueel prominente liggings teen die berghange
- Die ligging van enige nuwe ontwikkeling in hierdie sensitiewe gebied moet voorkom en beperk word, en waar dit nie voorkom kan word nie, moet dit beheer word.
- Gepaste ontwerpstriglyne en landskapering moet ingestel word om te verseker dat die impak van enige nuwe ontwikkeling geminimaliseer word.
- Geen verdere ontwikkeling deur middel van hersonsering sonder die inagneming van die oorhoofse doelwitte moet toegestaan word nie met betrekking tot sensitiewe areas.

- Geen ontwikkeling moet toegestaan word op die laer hange van die Simonsberge nie en 'n boulyn volgens hoogte bo seespieël of iets dergelyks moet vasgestel word, waar geen verdere ontwikkeling toegelaat moet word nie.
- Toerisme fasiliteite soos restaurante en gastehuse kan gehuisves word deur die gebruik van ou (onbenutte) bestaande geboue.
- Die skaal en aard van verkeer wat opgewek word deur hierdie toerisme fasiliteite moet nie die rustigheid van die landelike atmosfeer versteur nie.
- Nuwe geboue wat i.v.m. die landbou (byvoorbeeld wynkelders, plaaswerker behuising) opgerig word, moet so min as moontlik 'n negatiewe impak op die omgewing hê. Geboue moet eerder verder weg vanaf die pad geplaas word, en moet deur middel van landskapering versteek word.
- 'n Visuele impak studie moet verpligtend wees by aansoeke vir nuwe ontwikkeling, grondgebruiksveranderinge deur middel van hersonering sowel as vir diegene met ontwikkelingsreg binne die vallei.
- Om nuwe ontwikkeling in die vallei meer effektief te beheer, kan 'n bestuursraad saamgestel word wat bouplanne en beplanningsaansoeke ondersoek i.t.v. die impak wat dit op die omgewing het en ook om die plaaslike owerheid in dié opsig te adviseer.
- Volgens die konsep struktuurplan vir die Dwarsriviervallei (1997), sal 'n aantal addisionele publieke fasiliteite soos 'n kleuterskool, kliniek en

biblioteek in die toekoms benodig word. Daar kan dus gekyk word na ondergebruikte of leegstaande geboue in die nedersettings wat heel moontlik hergebruik kan word vir die akkommodering van hierdie fasiliteite.

- Die afkap van bome moet ook beheer word. Vir dié doel kan 'n program ingestel word vir die instandhouding en bewaring van veral belangrike boomsoorte in die vallei.
- Die Dwarsrivier met sy ryg inheemse plantegroei, is soos genoem, 'n uitstaande verskynsel van die landskap, maar loop deur onder die boerdery praktyke langs die rivier. Maatstawwe kan dus ingestel word om die ekologiese stabiliteit van die riviersisteem te verseker en sodoende word die rekreasie potensiaal van die rivier vir die gebruik van die inwoners van die vallei ook verseker.

BIBLIOGRAFIE

Berry, B.J.L., 1974: Landuse, Urban form and environmental quality. The university of Chicago, Chicago.

Bryant, C.R., Russwurm, L.H.& McLellan, A.G., 1982: The city's countryside. Longman, New York.

Bryant, C.R.& Johnson, T.R.R., 1992: Agriculture in the city's countryside. Belhaven Press, London

Dillman, B.L. & Bergstrom, J.C., 1991: Measuring environmental amenity benefit of agricultural land. in Hanley, N. (ed): Farming and the countryside. CAB International, Wallingford

Dwars River Valley Development Framework: Final Draft, (1999). Winelands District Council, Stellenbosch Municipality, Department of Planning and Development, August,1999.

Eikestadnuus, 1999: Stadsraad wil grense uitbrei, Oktober, 24,

Fair, T.J.D, 1957: Regions for Planning in South Africa. S.A. Aardrykskundige Tydskrif. Vol 39.

Fair, T.J.D., 1951: Sections and Regions in South Africa in relation to planning. SA. Aardrykskundige Tydskrif, Vol 33,

Friedmann, John, 1966.: Regional Development Policy: A case study of Venezeuela. The M.I.T. Press, Cambridge Mass.

Furuseth, O.J. & Pierce, J.T., 1982: Agricultural land in an urban society. Assosiation of American Geographers, Washington.

Green, B., 1985: Countryside Conservation. George Allen & Unwin, London

Greenland, D., 1983: Guidelines for modern resource management. Charles, E. Merrill,Columbus.

Heymans, C., Coetzee, J.K., 1989: Development is for people. Southern Book Publishers, Pretoria.

Hough, M., 1990: Out of place: Restoring identity to the regional landscape, Yale University Press, New Haven.

Kotze, H.A., 1969: Kenmerke van die ekonomiese groei en ontwikkeling van landelike gebiede. Agrekon, Vol 8 No.2 April.

Klapmuts Development Framework, 1998 : A Section integrated Development Framework, November.

Lynch, K., 1960: The Image of the city. M.I.T. Press, Cambridge, Mass.

Lynch, K., 1976: Managing the sense of a region. M.I.T. Press, Cambridge, Mass.

Miller, K., 1996: Balancing the scales: Guidelines for increasing biodiversity's changes through bioregional management. World Resource Institute. Washington.

Norberg-Shulz, C, 1980: Genius Loci: Towards a phenomenology of architecture. New York: Rizzoli, 1980.

Olivier, J.G.M., 1992: The evolution of land and development control and their relevance in a future South Africa. M.S. & S Studie-projek, Universiteit van Stellenbosch, Stellenbosch.

Robertson, B.C., 1962.: Regional Development in the European Community. Queen Ann's Gate, London.

South Africa. Ministry of Provincial Affairs and Constitutional Development. 1998: The White Paper on Local Government. Pretoria: Minister for Provincial Affairs.

Stellenbosch Environs and Sub-Regional plan. 1995:Background and Information: Draft 1, June, CMC Engineering Services.

Viljoen, C.J, 1969: Die organisatoriese struktuur vir die beplanning van Nasionale en Subnasionale Ontwikkeling. Agrekon, Vol 8 No.2, April.

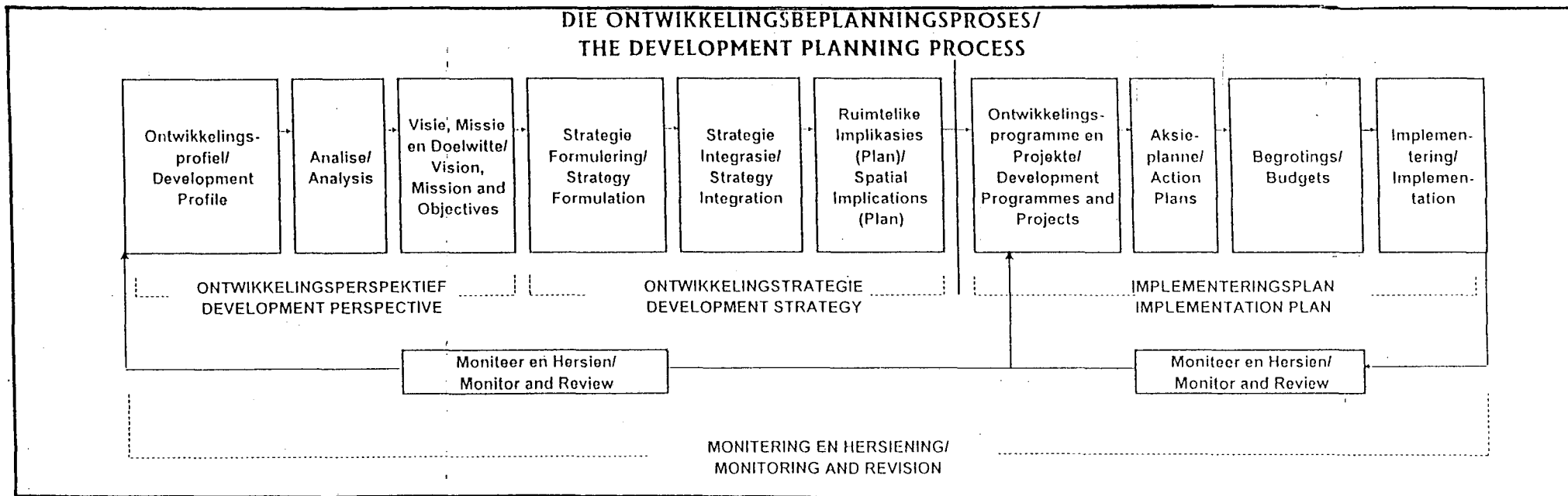
Voorgestelde proses vir die opstel van Geïntegreerde Ontwikkelingsraamwerke en Geïntegreerde Ontwikkelingsplanne, Provinsiale Administrasie Wes-Kaap. [geen plek: geen uitgewer, 199?].

World Resource Institute (WRI), The World Conservation Union (IUCN), United Nations Environment Programme (UNEP). 1992: Global Biodiversity Strategy-Guidelines for action to save, study, and use Earth's biotic wealth sustainably.

Zietsman, H.L., Dennis Moss Partnership Inc., Consultus [1998]: Winelands District Council. Development Profile: Stellenbosch Transitional Representative Council, [Stellenbosch: geen uitgewer].

ADDENDUM A

Die proses om beplanningsaksie sinvol te rig

Bron: Voorgestelde proses vir die opstel van Geïntegreerde Ontwikkleingsraamwerke en Geïntegreerde Ontwikkelingsplanne

ADDENDUM B

Vraelys

Universiteit van Stellenbosch
Skool vir Openbarebestuur en Beplanning
Afdeling Stads-en Streekbeplanning

1. Geslag van respondent?

Manlik	Vroulik
--------	---------

2. Waar woon u?

Kylemore
Pniel
Lanquedoc
Johannesdal

3. Is u die eienaar van hierdie huis?

Ja	Nee
----	-----

4. Hoe lank woon u hier? _____

5. Waar doen u u inkopies?

Paarl
Franschoek
Stellenbosch
Ander :

6. Waar doen u weeklikse inkopies?

Paarl
Franschoek
Stellenbosch
Ander :

7. Waar doen u maandelikse inkopies?

Paarl
Franschoek
Stellenbosch
Ander :

8. Waar koop u u bederfbare produkte?

Paarl
Franschoek
Stellenbosch
Ander :

9. Waar koop u u duursame (bv. Meubels) produkte?

Paarl
Franschoek
Stellenbosch
Ander :

10. Waar verkies u om u inkopies te doen?

Paarl
Franschoek
Stellenbosch
Ander :

10.1 Gee redes vir u antwoord. _____
_____

11. Waar gaan u kinders skool?

Paarl
Franschoek
Stellenbosch
Ander :

12. Is daar 'n spesifieke rede?

Naaste
Meer fasiliteite
Ander :

13. Maak u gebruik van klinieke?

Ja	Nee
----	-----

13.1 Waar is die naaste kliniek geleë? _____

14. Maak u gebruik van 'n biblioteek?

Ja	Nee
----	-----

14.1 Waar is die naaste biblioteek geleë? _____

15. Is daar enige ander fasiliteite waaraan u gemeenskap 'n dringende behoefte het?

Ja	Nee
----	-----

15.1 Indien wel, watter soorte fasiliteite. _____
_____

16. Waar werk u?

Paarl
Franschoek
Stellenbosch
Ander :

17. Wat is u maandelikse inkomste?

R0-1000	R1000-1999	R2000-2999	R3000-3999	R4000-4999	R5000+
---------	------------	------------	------------	------------	--------

18. Dink u daar moet aparte fasiliteite wees vir elke gemeenskap?

Ja	Nee
----	-----

18.1 Gee 'n rede vir u antwoord. _____
_____
_____

19. Dink u daar moet gemeenskaplike gebruik van fasiliteite onder gemeenskappe wees?

Ja	Nee
----	-----

19.1 Wat is dus u mening omtrent gemeenskaplike gebruik van fasiliteite? _____
_____
_____

ADDENDUM C

Stadsraad wil grense uitbrei

Stadsraad wil grense uitbrei

HENNIE MALAN

DIE Stellenbosch Stadsraad gaan die idee vir 'n uitgebreide dorpsmodel, wat vyf satellietdorpe en die omliggende landelike gebied insluit, aan die Afbakeningsraad probeer verkoop wanneer die volgende ronde in die afbakeningsproses - die bepaling van kategorie B-munisipaliteite - aan die beurt kom.

Benewens Jamestown, Klapmuts, Johannesdal en Kylemore (almal vier jaar gelede by Stellenbosch Munisipaliteit ingelyf), word die insluiting van Pniel ook voorgestel op grond van insette wat tydens die Dwarsrivier Geïntegreerde Ontwikkelingsplan se publieke deelname-proses gemaak is. Volgens 'n studiegroep van die Stadsraad word die voorstel gerugsteun deur die interaksie tussen Pniel en Stellenbosch.

Pniel se Bestuursraad het intussen aangedui - net soos met die vorige afbakeningsronde in 1995 - dat hulle hul vir 'n onafhanklike plaaslike owerheid beywer. Amalgamasie met Stellenbosch sal vir

Pniel slegs 'n opsie word indien hulle hul veldtog vir onafhanklikheid sou verloor. Aangesien die regering geen geheim daarvan maak dat hulle deur middel van die Munisipale Afbakeningswet die aantal plaaslike owerhede in Suid-Afrika met die helfte wil verminder nie, sal Pniel waarskynlik hul outonomieit moet prysgee.

Gesprekke word ook reeds gevoer met die Stellenbosch Verteenwoordigende Raad (in die landelike gebied) om voorspraak te maak vir 'n uitgebreide dorpsgrens. Die model is gebaseer op 'n "muur-tot-muur" afbakening met omliggende munisipaliteite soos Paarl en Franschhoek.

'n Verdere voorstel van die studiegroep is om net soos die Burgemeestersforum (bestaande uit die munisipaliteite van Stellenbosch, Paarl, Wellington, Franschhoek en die verteenwoordende rade van Paarl en Stellenbosch) konsultante aan te stel om die nodige vakkundige inligting in te samel.

Met betrekking tot die Afbakeningsraad se voorneme om die

distriksrade van die Wynland en die Breederivier saam te smelt as 'n kategorie C-munisipaliteit, is die Stellenbosch Stadsraad nog altyd in twee geskeur. Die ANC-blok is sterk ten gunste van amalgamasie, terwyl die NNP daarteen wal gooi.

Nou blyk dit dat die onderskeie belangegroepes afsonderlik die Afbakeningsraad gaan nader om hul standpunte deur te gee.

In nog 'n verwikkeling gaan die gemeenskap van Raithby en boere in die Bottelary-gebied appèl aanteken oor die Afbakeningsraad hulle by die Kaapse Megastad (kategorie A-munisipaliteit) insluit het. Vir die boere van Bottelary hou die inlywing by die Kaapse Megastad verreikende gevolge in vir byvoorbeeld die bemerking van hul wyn. Daarby voel hulle histories verbind aan Stellenbosch.

Die gemeenskap van Raithby gaan vakkundige inligting by die konsultante van die Burgemeestersforum inwin om hul saak by die Afbakeningsraad te gaan stel.

ADDENDUM D

Die afbakening vir die Dwarsriviervallei

